

hak ihlaline uğramış akademisyenler için

hukuk ve psiko-sosyal destek rehberi

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 125

Türkiye İnsan Hakları Vakfı

Hak İhlaline Uğramış Akademisyenler İçin
Hukuk ve Psiko-Sosyal Destek
REHBERİ

Hazırlayanlar

Nesrin BARAY
Ayşe DEVRİM BAŞTERZİ
Zerrin OĞLAĞU
Zerrin KURTOĞLU ŞAHİN
Banu YILMAZ

İzmir, Kasım 2019

**Hak İhlaline Uğramış Akademisyenler İçin
Hukuk ve Psiko-Sosyal Destek Rehberi**

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 125

ISBN: 978-605-9880-27-5

TİHV AKADEMİ

Cansu AKBAŞ DEMİREL

Feride AKSU TANIK

Nermin BİTER

Aslı DAVAS

Lülüfer KÖRÜKMEZ

Hanifi KURT

Zerrin KURTOĞLU ŞAHİN

Güldem ÖZATAĞAN

Zeynep ÖZEN BARKOT

Serdar TEKİN

Nilgün TOKER KILINÇ

Zeynep VAROL

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

Mithatpaşa Cad. 49/11 Kızılay 06420 Ankara

Tel: (312) 310 66 36 • Faks: (312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

<http://www.tihv.org.tr>

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türk Medeni Yasası'na göre kurulmuş,

hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur.

Statüsü 30 Aralık 1990 tarihli ve 20741 sayılı *Resmî Gazete*'de

yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

SIGRID RAUSING TRUST

Bu yayın Avrupa Birliği ve Sigrid Rausing Trust'ın maddi desteği ile Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Türkiye İnsan Hakları Vakfı sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği ve Sigrid Rausing Trust'ın görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
A. HUKUK REHBERİ	
YAKALAMA, GÖZALTINA ALMA VE İFADE ALMA YÖNETMELİĞİ	5
YAKALAMA	5
1. Yakalama nedir?	5
2. Yakalamayı kimler yapabilir? Yakalama için bir emir-karar gerekir mi?	6
3. Kimler yakalanabilir?.....	7
4. Yakalanan hangi haklara sahiptir?	8
5. Yakalandıktan sonra hangi işlemler yapılır?.....	8
6. Yakalama işleminden sonra bekleme süresi ne kadardır?	9
GÖZALTINA ALMA	9
1. Gözaltına alma nedir?	9
2. Gözaltı kararını kim verir?	10
3. Gözaltı süresi ne kadardır?	10
4. Gözaltı sırasında zorunlu ve temel ihtiyaçlarımı nasıl karşılarım?.....	11
5. Sağlık sorunlarım olursa /varsa haklarım nelerdir?.....	12
6. Gözaltındayken hangi haklara sahibim?	12
7. İfade alma	16
8. Soruşturmanın gizliliği.....	18
9. Gözaltının sonlanması	18

TUTUKLAMA	19
1. Tutuklama nedir?	19
2. Tutuklama kararı için aranan koşullar nelerdir?	20
3. Kanunda öngörülen tutuklama nedenleri nelerdir?	20
4. Hangi suçlarda tutuklama kararı verilemez?	21
5. Tutuklama kararını kim verir?	21
6. Tutukluk kararına karşı hangi hukuki yollara başvurulabilir?	21
7. Kanunda tutukluluk hâli için öngörülen süreler nelerdir?	23
8. Tutuklunun sahip olduğu haklar nelerdir?.....	23
9. Tutukluluk halinin hangi sürelerle ve ne şekilde denetlenmesi gerekir; sona ermesi nasıl gerçekleşir?	25
10. Tutuklulukta geçen sürenin hukuki etkisi nedir?.....	26
ARAMA	26
1. Arama nedir, neden yapılır?.....	26
2. Arama kimlere yönelik yapılabilir? Arama nerelerde yapılabilir?	26
3. Arama ne zaman yapılabilir?.....	27
4. Arama izni-kararı vermeye yetkili makamlar hangileridir?	27
5. Arama kararı veya emrinde neler olmalıdır?.....	27
6. Aramada kimler hazır bulunabilir?.....	28
7. Arama sırasında ve sonrasında hangi işlemler yapılmaktadır? Tutanaklara itiraz edilebilir mi?	28
8. El koyma.....	29
9. Aramada el koyulan belge ve kâğıtlar hakkında yapılan işlemler nelerdir?	29
10. Bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve el koyma işlemleri nasıl yapılır? Haklarımız nelerdir? ..	29
ADLİ KONTROL	31
1. Adli kontrol nedir?.....	31
2. Adli kontrol için gereken koşullar nelerdir?	31
3. Adli kontrol kapsamında öngörülen yükümlülükler nelerdir?	31

4. Adli kontrol kararını kim verir?	33
5. Adli kontrol uygulanacak süre bakımından bir üst sınır var mıdır?	33
6. Adli kontrol kararına karşı hangi hukuki yollara başvurulabilir?	33
7. Adli kontrol kararında yer alan yükümlülükler uyulmamasının yaptırımını nedir?	33
8. Adli kontrol uygulamasında geçen süre cezadan indirilir mi?	34
KORUMA TEDBİRLERİ	34

HAKSIZ TUTUKLAMA, ARAMA, YAKALAMA VE EL KOYMA NEDENİYLE TAZMİNAT HAKKI

1. Hangi hallerde tazminat talep edebiliriz?	36
2. Dava hangi kuruma karşı açılmalıdır?	37
3. Dava ne kadar süre içinde açılmalıdır?	38
4. Davaya bakmakla yetkili ve görevli mahkeme hangisidir?	38
5. Tazminat davası başvuru dilekçesinde dikkat edilmesi gereken esaslar nelerdir? Dava süreci nasıl devam eder?	38
6. Tazminat davasında hangi zararların tazmini talep edilebilir?	39

BARIŞ İÇİN AKADEMİSYENLERE KARŞI AÇILAN DAVALAR VE GELİNEREK SÜREÇTE HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI (HAGB)

1. HAGB nedir?	42
2. HAGB'nin sonuçları nelerdir?	43
3. HAGB'nin avantajları nelerdir?	44
4. HAGB'nin dezavantajları nelerdir?	45
5. HAGB şartlarının oluşması ve hâkimin takdir yetkisi	45

KHK İLE İHRAÇ EDİLEN AKADEMİSYENLERİN İHLAL EDİLEN ÇALIŞMA HAKLARI

1. İhraç edilen akademisyenlerin özel sektörde çalışma hakları var mıdır?	47
---	----

EMEKLİLİK	48
1. KHK ile ihraç edildikten sonra emekli olabilir miyim? Emekli ikramiyesi alabilir miyim?	48
2. Çalışma süresinin tamamı Emekli Sandığına tabi geçmemişse emekli olabilir miyim? Maaş ve tazminat alabilir miyim?	49
3. Hizmet süresi ve prim gün sayısı dolan ancak yaşı beklerken KHK ile ihraç edilen akademisyenlerin hakları nedir?	50
4. Akademik göreve tekrar iade halinde haklarımız ne olur?	50
5. Askerlik borçlanması ile eksik prim gün sayısını doldurarak emekli sandığından emekli olma, ikramiye alma hakkı kazanabilir miyim? ...	51
6. Kazanılmış maddi haklarıma el koyulabilir mi? Tedbir koyulabilir mi?	51
AKADEMİK UNVANIMI KULLANMAYA DEVAM EDEBİLİR MİYİM?	51
SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜ, YURTDIŞI ÇIKIŞ YASAĞI VE PASAPORT İPTALLERİ	52
1. Yurtdışı çıkış yasağı	54
2. Pasaportlara el koyma-iptal-zayi şerhi	56
3. OHAL döneminde pasaport iptalleri ve getirilen kısıtlar	57
4. Son durum	58
B. PSİKO-SOSYAL DESTEK REHBERİ	
TRAVMA NEDİR?	61
POLİTİK ŞİDDET VE TRAVMA	64
TRAVMA SONRASI ORTAYA ÇIKAN RUHSAL BELİRTİ VE HASTALIKLAR	74
TRAVMA SONRASI ORTAYA ÇIKAN RUHSAL BOZUKLUKLAR VE TEDAVİ	77
TÜRKİYE'DE KİTLESEL TRAVMA VE POLİTİK ŞİDDETE MARUZ KALANLARA RUHSAL DESTEK SİSTEMLERİ	79
KAYNAKÇA	83

GİRİŞ

Akademisyenlere ve akademiye yönelik baskılar, ülkemizde insan hakları boyutuyla özel önem kazanan bir konu hâline gelmiştir. Akademik özerkliğin olmayışı, akademiye hak ihlallerini rutin hâle getirmiştir. İhlallerin bir kısmı, OHAL öncesinde akademik kurumlarda makro-mikro iktidarlar tarafından gerçekleştirilen ihlallerdir. Diğer bir kısmı ise OHAL döneminde ortaya çıkmış ve Kanun Hükmünde Kararnameler vasıtasıyla ilgili mevzuata dâhil edilerek yürürlüğe konmuştur. KHK'lerin (Anayasanın kendisini de ihlal eden geniş bir uygulama alanı içinde) neden olduğu akademiye ilişkin ihlaller, ihraçlar, kapatılan üniversiteler, YÖK yasasında ve üniversitelerle ilgili mevzuatta yapılan değişikliklerdir.

“Zor Koşullar Altında İnsan Hakları Aktivistleri Olarak Akademisyenlerin Desteklenmesi” projesinin hukuksal zeminini oluşturma amacıyla hazırlanan bu rehber, bu amaç doğrultusunda, hâlen üniversitelerde çalışmakta olan, kamudan ihraç edilen, üniversitelerin kapatılması, sözleşmelerin yenilenmemesi gibi nedenlerle artık üniversitede olmayan akademisyenlerin ve vekillerinin, idari ve adli soruşturmalarda ve hak arama süreçlerinde yararlanabilecekleri bir kaynak olarak hazırlanmıştır.

OHAL döneminde pek çok akademisyenin temel hak ve özgürlükleri ihlal edilmiş, akademisyenler ev-işyeri aramasına maruz kalmış; haklarında yakalama emri çıkarılmış, gözaltına alınmış, tutuklanmış, adli kontrol şartıyla serbest bırakılmış; ihraç edilen akademisyenlerin pasaportları, mahkeme kararı olmaksızın iptal edilmiş; özel sektörde çalışma hakları dahi gasp edilmiştir. Bunların yanı sıra özlük hakları

da ihlal edilmiş olup, haklarında açılan mesnetsiz davalardan AYM kararı uyarınca beraat etmelerine rağmen hakları ihlal edilmeye devam etmektedir. Hukuk Rehberi, hak kaybına uğrayan akademisyenlerin (ve elbette benzer durumdaki herkesin) OHAL süresince (ve hâlen) maruz kaldıkları işte bu gayrı hukuki uygulamaların bir dökümünü yaparak, söz konusu uygulamalarla ilgili yasal mevzuat konusunda bilgi vermek, böylelikle sahip olunan hakları da yeniden hatırlatmak amacıyla yazılmıştır.

Öte yandan hak ihlalleri ve onların neden olduğu ekonomik, akademik ve sosyal kayıplar, ihlale uğrayan akademisyenler açısından travmatik etkilere sahiptir¹. Proje kapsamında ihraç edilen akademisyenlerle yapılmış 244 anket ve 93 mülakatı içeren saha araştırmasının sonuçları, bu sürecin hem bireysel hem de toplumsal düzlemde bir travma olarak yaşandığını ortaya koymaktadır. Hak ihlaline uğramış akademisyenler için deneyimledikleri sürecin travmaya neden olabileceğinin, bu etkilerin ne şekilde ortaya çıkabileceğinin ve travmanın rehabilitasyonu için nerelere başvurabileceklerinin bilinmesi önemlidir. Bu nedenle rehberin ikinci bölümü, hak ihlaline uğramış akademisyenler için psiko-sosyal açıdan bir destek sunması ve travmatik etkilerin giderilmesinde yol gösterici olması amacıyla hazırlanmıştır.

www.tihv.akademi.org sayfasından da ulaşılabilen bu haklar rehberinin ilk kısmında, akademisyenlerin mevcut hak ihlallerinin bir tespiti/dökümü yapılmış ve hak ihlalleri nedeniyle yaşanan mağduriyetlerin, maddi-manevi hak kayıplarının telafisi için yapılacak hukuksal başvurularda izlenecek yol ve yöntemlerin haritası çıkartılmış; ayrıca akademisyenlerin yaşadığı mağduriyetlerin/hak ihlallerinin tespiti, idari ve adli soruşturmalarda ve hak arama yollarında yararlanabilecekleri hukuki bilgiler ve dayanaklar ve ilgili mevzuat ve dilekçe örneklerine yer verilmiştir. Rehberin ikinci kısmı ise, travma kavramının tanımını

1 Proje kapsamında hazırlanan “*Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri*” başlıklı araştırma raporu, ihraç edilen akademisyenlerin yaşadığı hak ihlalleri ve kayıpların ne gibi travmatik etkilere sebep olduğunu göstermektedir.

ve politik şiddet ve hak ihlalleriyle olan bağını aktarmakta, travma sonrası ortaya çıkan ruhsal belirti ve hastalıklara ve Türkiye’de bunların tedavisinde başvurulabilecek destek sistemlerine yer vermektedir. Bununla birlikte, elinizdeki hukuk ve psiko-sosyal destek rehberi, yalnızca akademisyenlerin değil, benzer ihlallere maruz kalan herkesin yararlanabileceği bir kaynak çalışma olarak da hizmet etmektedir.

A. HUKUK REHBERİ

YAKALAMA, GÖZALTINA ALMA VE İFADE ALMA YÖNETMELİĞİ

Gözaltına alınan kişilerin bulundurulacakları nezarethanelerin maddi koşulları, bu kişinin hangi görevlinin sorumluluğuna bırakılacağı, sağlık kontrolünün nasıl yapılacağı, gözaltı işlemlerine ilişkin kayıt ve defterlerin nasıl tutulacağı, gözaltına alınmanın başlangıcında ve bu tedbire son verildiğinde hangi tutanakların tutulacağı ve gözaltına alınan kişiye hangi belgelerin verileceği ile kolluk tarafından gerçekleştirilen yakalama işlemlerinin yürütülmesinde uyulacak kurallar, yönetmelikte gösterilir.

Yönetmeliğin 5.,6.,7.,8.,9.,13.,15.,16.,17. ve 18. maddeleri yakalama ile ilgili düzenlemeler içermektedir.

YAKALAMA

1. Yakalama nedir?

5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanununda “Yakalama ve Gözaltı” başlığı altında düzenlenen ve koruma tedbirleri arasında sayılan yakalama, suç işlediği yönünde hakkında kuvvetli iz, eser, emare veya delil bulunan kişinin gözaltına alma işlemlerinden önce özgürlüğünün geçici olarak ve fiilen kısıtlanması, denetim altına tutulmak üzere bir yere koyulmasıdır.

2. Yakalamayı kimler yapabilir? Yakalama için bir emir-karar gerekir mi?

Yakalama yetkisi kural olarak savcı, kolluk amiri ve memurlarındadır. Ancak CMK m. 90 bir kişiye suç işlerken rastlanması veya suçüstü nedeniyle izlenen kişinin kaçması olasılığının bulunması veya hemen kimliğini belirleme olanağının bulunmaması hâllerinde hâkim-savcı kararı olmaksızın **herkesin** geçici olarak yakalama yapabileceğini, kolluk kuvvetlerine teslim edebileceğini, **kolluk görevlilerinin de** tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhal başvurma olanağı bulunmadığı takdirde yazılı bir emir olmaksızın yakalama yetkisine sahip olduğunu hükme bağlamıştır.

Bir suç isnadı olmasa dahi kimliğini bir belgeyle veya kolluk kuvvetince tanınmış veya güvenilir kişilerin tanıklığı ile ispat edemeyenlerle, gösterdikleri belgelerin doğruluğundan şüphe edilen kişiler de yakalanabilir.

Yakalama için hâkim, mahkeme ve Cumhuriyet Savcılığının yakalama emri verebilmesi, CMK m. 98'de bazı koşulların gerçekleşmesine bağlanmıştır.

Yakalama emrinde, kişinin açık eşkâli, biliniyorsa kimliği, yüklenen suç ve yakalandığında nereye gönderileceği gösterilir.

- Soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan kişi hakkında Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir.
- Yakalanmış iken kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenleyebilirler.
- Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri re'sen veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim veya mahkeme tarafından düzenlenir.

- Kovuşturma evresinde mahkeme, sanığın hazır bulunmasına ve zorla getirme kararı veya yakalama emriyle getirilmesine her zaman karar verebilir.

Gözaltı süresi dolduğu için veya sulh ceza hâkiminin kararı üzerine serbest bırakılan kişinin yeniden yakalanabilmesi ve gözaltına alınabilmesi için yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmesi ve Cumhuriyet savcısının yakalama emri düzenlenmesi gerekir.

3. Kimler yakalanabilir?

- Suçüstü hâlinde veya suç işlendiğine veya suça teşebbüs edildiğine dair haklarında kuvvetli iz, eser, emare veya delil bulunanlar,
- Kolluk kuvvetinin kanun ve usul dairesinde verdiği emre itaatsizlik edenler ve aldığı tedbirlere uymayanlar,
- Görev yaparken mukavemette bulunan veya görevinden alıkoymak maksadıyla kolluk kuvvetine zorla karşı koyan ve yakalanmadıkları takdirde hareketlerine devam etmeleri ihtimali bulunanlar,
- Haklarında yetkili mercilerce verilen yakalama emri, yakalama ve tutuklama kararı bulunanları veya kanunla istenilen bir mükellefiyeti yerine getirmedikleri için yakalanması gerekenler,
- Uyuşturucu ve uyarıcı maddeleri alan, satan, bulunduran veya kullananlar,
- Halkın rahatını bozacak veya rezalet çıkaracak derecede sarhoş olanlar veya sarhoşluk hâlinde başkalarına saldıranlar,
- Halkın huzur ve sükûnunu bozanlardan, yapılan uyarılara rağmen bu hareketlerine devam edenlerle, başkalarına saldırıya yeltenenler ve kavga edenler,
- Bir kurumda tedavi, eğitim ve ıslahı için kanunlarla belirtilen esaslara uygun olarak, alınan tedbirlerin yerine getirilmesi amacıyla toplum için tehlike teşkil eden akıl hastası, uyuşturucu ve uyarıcı madde veya alkol tutkunu, serseri veya hastalık bulaştırabilecek kişiler,

- Haklarında mahkemece çocuk bakım ve yetiştirme yurtlarına veya benzeri resmi veya özel kurumlara yerleştirilmesine veya yetkili merci önüne çıkarılmasına karar verilen çocuklar,
- Kimliğini bir belgeyle veya kolluk kuvvetince tanınmış veya güvenilir kişilerin tanıklığı ile ispat edemeyenlerle, gösterdikleri belgelerin doğruluğundan şüphe edilen kişiler yakalanabilir.

4. Yakalanan hangi haklara sahiptir?

- Öncelikle isnat edilen suçu, yakalanma sebebini öğrenme hakkı.
- Susma, yani yöneltilen sorulara cevap vermeme hakkı.
- Müdafiden yararlanma, yani bir avukat isteme hakkı (**avukatınız yok ise barodan görevlendirilecek bir avukatın yanınızda bulunmasını isteyebilirsiniz**).
- İfade alınana kadar, Cumhuriyet savcısının izni ile bir yakınına haber verme hakkı, Yakalanan veya gözaltına alınan yabancı ise durumu, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna da bildirilir.
- Yakalamaya itiraz etme hakkı (Yönetmelik m. 15).

5. Yakalandıktan sonra hangi işlemler yapılır?

Kolluk, yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra, yakalanan kişiye kanuni haklarını derhal bildirir.

Yakalama işlemi bir tutanağa bağlanır; “Yakalama ve Gözaltına Alma Tutanağı Şüpheli ve Sanık Hakları Formu” tanzim edilerek bir örneği verilir.

Yakalama veya tutuklama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar kendilerine, yazıyla veya bunun hemen olanaklı bulunmadığı hâllerde sözle açıklanmayan kişiler maddi ve manevi her türlü zararlarını devletten isteyebilirler.

Kural olarak yakalanan kişiye kelepçe takılmaz. Ancak yakalanan veya tutuklanarak bir yerden diğer bir yere nakledilen kişilere, kaçacaklarına

ya da kendilerinin veya başkalarının hayat ve beden bütünlükleri bakımından tehlike arz ettiklerine ilişkin belirtilerin varlığı hâllerinde kelepçe takılabilir.

6. Yakalama işleminden sonra bekleme süresi ne kadardır?

Yakalama tedbiri savcının gözaltına alma/bırakma kararına kadar devam etmektedir. Yakalanan kişi karakollardaki 'nezarethane' denilen bölüme konulur.

Yakalanan ifade vermek üzere Cumhuriyet Savcılığına gönderilir, ifade verdikten sonra Cumhuriyet savcısı gözaltına alınma kararı verebilir. Bu durumda gözaltı süreci başlar. Gözaltı kararı verilmezse yakalanan derhal serbest bırakılır.

Gözaltına alınma kararı verilmesi veya zor kullanılarak yakalama yapılması hâllerinde hekim kontrolünden geçirilerek yakalanma anındaki sağlık durumu belirlenir.

Hâkim veya mahkeme tarafından verilen yakalama emri üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalama işlemi yapılmış ise en geç 24 saat içinde yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkarılması gerekir.

Bu mümkün olamazsa aynı süre içinde yakalamanın yapıldığı yer adliyesinde, mevcut değil ise en yakın adliyede kurulu sesli ve görüntülü iletişim sisteminin kullanılması suretiyle yetkili hâkim veya mahkeme tarafından sorgusu yapılır veya ifadesi alınır.

GÖZALTINA ALMA

1. Gözaltına alma nedir?

Gözaltına alma, bir suç işlediği şüphesini gösteren somut delillerin varlığı ve zorunluluk arz etmesi nedeniyle hâkim önüne çıkarılincaya kadar yakalama işlemi yapılan kişinin özgürlüğünün kolluk tarafından kısıtlanması- alıkonulması şeklinde tanımlanmaktadır (CMK m. 91). Başka deyişle, bir kişinin bir suç şüphesiyle yakalanması hâlinde,

yakalama işleminden sonra hâkim önüne çıkana kadar geçen sürede kolluk (polis, jandarma) tarafından tutulmasıdır.

Gözüaltına alma bir tedbirdir, keyfi olarak uygulanamaz.

Gözüaltına alma kararı ancak soruşturma için zorunlu olması ve kişinin bir suç işlediğini düşündürebilecek delillerin bulunması hâlinde verilebilir.

Davet üzerine ifade vermeye veya mahkemeye gelebileceği bilinen kişiler için veya delillerin karartılma tehlikesi bulunmadığı durumlarda, gözüaltına alma kararı verilmemesi gerekir.

Aşağılama, onur kırma, gözdağı verme gibi amaç ve sonuçlar için yakalama yapılamaz, gözüaltı kararı verilemez.

2. Gözüaltı kararını kim verir?

Gözüaltı kararını vermeye yetkili merci Cumhuriyet savcısıdır. Cumhuriyet savcısı, gözüaltına alma emrini kural olarak yazılı şekilde kolluk birimlerine verir; fakat gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde anılan emri, daha sonra yazılı olarak iletmek koşulu ile sözlü olarak da verebilir.

3. Gözüaltı süresi ne kadardır?

- Gözüaltı süresi, gözüaltına alın kişinin, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, yakalama anından itibaren kural olarak **yirmi dört saati geçemez.**

Fakat toplu olarak işlendiği iddia edilen suçlarda, delillerin toplanmasındaki güçlük veya gözüaltına alınanların sayısının çokluğu nedeniyle; Cumhuriyet savcısı gözüaltı süresinin, **her defasında bir günü geçmemek üzere, üç gün süreyle uzatılmasına yazılı olarak emir verebilir.** Bu hâlde gözüaltı süresinin uzatılması emri gözüaltına alınana derhal tebliğ edilmelidir.

OHAL'in kaldırılmasından sonra yürürlüğe giren 7145 sayılı Yasanın **geçici 19.** Maddesi ile Ceza Muhakemesi Kanununda yer alan gözüaltı süreleri, bazı suçlarla ilgili olarak yeniden düzenlenmiş ve ek gözüaltı süreleri getirilmiştir.

- Buna göre, bu düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 3 yıl süreyle TCK'nin “devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk suçları” ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar veya örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından; gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, **yakalama anından itibaren 48 saati, toplu olarak işlendiği iddia edilen suçlarda ise 4 günü geçemeyecektir.**
- Delillerin toplanmasındaki güçlük veya dosyanın kapsamlı olması gerekçesiyle gözaltı süresi en fazla 2 defa uzatılabilecektir. Gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin karar, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine yakalanan kişi dinlenilmek suretiyle ancak hâkim tarafından verilebilecektir.

Bu durumda gözaltı süresi $4+4+4=12$ güne kadar uzatılabilecektir.

- 7145 sayılı yasanın anılan geçici maddesi ile ayrıca “Aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıkması hâlinde bu işlem, Cumhuriyet savcısı veya Cumhuriyet savcısının yazılı emri üzerine kolluk güçleri tarafından yapılabilecektir” hükmü getirilmiştir.

Bu madde kapsamında gözaltı işlemi sonlandırılan kişi, örneğin serbest bırakıldıysa veya tutuklandıysa bile Cumhuriyet savcısının emri ile yeniden gözaltına alınabilir ve aynı süreler tekrarlanabilir.

4. Gözaltı sırasında zorunlu ve temel ihtiyaçlarımızı nasıl karşılarız?

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin **Nezarethane İşlemleri** başlığını taşıyan 11. maddesi kapsamında gözaltına alınan kişilerin yaşam haklarını koruyucu gerekli önlemleri almak, beslenme, nakil, sağlığın korunması ve gerekli tedavisi ile ilgili tüm tedbirleri almak, giderleri karşılamak gözaltı işlemi yapan kolluk birimine ve bağlı olduğu Bakanlığa aittir.

5. Sağlık sorunlarım olursa /varsa haklarım nelerdir?

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği 9. maddesine göre: “Gözaltına alınanlardan herhangi bir nedenle sağlık durumu bozulanlar ile sağlık durumundan şüphe edilenler, derhal hekim kontrolünden geçirilmeli, gerekiyorsa tedavileri yaptırılmalıdır. Yönetmelik, bu durumdaki kişilerden kronik bir rahatsızlığı olanların, **istekleri hâlinde varsa kendi hekimi nezaretinde** resmi hekim tarafından muayene ve tedavi edilmeleri sağlanır.”

Kronik bir sağlık sorununuz varsa, tedavinizi sürdüren kendi doktorunuzun da muayenede hazır bulunmasını, tedaviniz için katkı sağlamasını isteyebilirsiniz. Aynı biçimde zorunlu olarak kullandığınız ilaçlarınız sizin için temin edilmek zorundadır.

6. Gözaltındayken hangi haklara sahibim?

- Yakınlarınızı arama-haber verilmesini isteme hakkı
- Bir avukatın hukuksal yardımından yararlanma hakkı
- Haklarınız ve ne ile suçlandığınız hakkında bilgilendirilme
- Bir doktor tarafından muayene edilme hakkı (Sağlık kontrolü)
- Üzerinize atılı suçla ilgili bilgi vermeme-susma hakkı
- Gözaltı işlemine karşı itiraz etme hakkı

a. Yakınlarınızı arama hakkı

Gözaltı işlemi başladığı anda bir yakınınızı arama hakkına sahipsiniz. Bunu cep telefonu ile yapabileceğiniz gibi telefonunuz yoksa karakolda polislerin temin edeceği bir telefonla da yapabilirsiniz. Bu konuda polislerin telefon sağlamaları kanunen öngörülmüştür. Bu hakkı ifade alma işleminden önce erken kullanmanızda fayda var, yakınınız avukatınıza ulaşabilir veya avukat bulabilir. Yakın sadece aile üyeleri olarak algılanmamalı, arkadaş, tanıdıklar veya bu durumda size faydası olacağını düşündüğünüz meslek odanızın ilgisi, sendika temsilciniz vb. de olabilir. Gözaltında yakınlarınız ile görüşemezsiniz.

b. Avukatınızın hukuksal yardımından yararlanma hakkı

Gözaltına alınan kişinin, bir avukatın desteğinden faydalanma hakkı AİHS, taraf olunan uluslararası sözleşmeler, Anayasa ve Ceza Hukuku'nun temel ilkelerinde olan adil yargılanma hakkı kapsamında olup hiçbir şekilde engellenemez ve kısıtlanamaz.

Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında avukatınızla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanınızda olmasını ve hukuki yardımda bulunmasını talep etme hakkınız vardır.

Terörle Mücadele Kanunu çerçevesinde yürütülen soruşturmalarda gözaltına alma işlemini yapan kolluk kuvvetleri veya Cumhuriyet savcısının “ifade alması sırasında” avukat sayısı 1 (bir) ile sınırlandırılmıştır. Eğer savcı ifadeden sonra gözaltında olan kişiyi tutuklanma talebi ile görevli mahkemeye sevk ederse, “hâkim tarafından yapılacak sorgusunda” en fazla 3 (üç) avukat hazır bulunabilir.

Avukat ile görüşme denetime-gözetime tabi değildir. Avukatla, her zaman ve kimsenin duyamayacağı bir biçimde görüşme hakkına sahiptir. Avukatınızın size verdiği belgeler ve yaptığınız yazışmalar, kural olarak denetlenemez; bu belgelere, yazışmalara el konulamaz.

c. Bilgilendirilme hakkı

Gözaltına alındığınız anda, haklarınız ve suçlamaya ilişkin olarak yapılan bildirim yazılı olmak zorundadır. Yazılı yapılması mümkün değilse, sözlü olarak derhal bildirim yapılmalıdır. Bu bildirim anlayacağınız bir dilde ve şekilde yapılmalıdır.

d. Sağlık kontrolü ve muayene hakkı

- Gözaltına alındığınızda,
- Gözaltı süreniz uzatıldığında,
- Emniyet birimleri arasında yer değiştirildiğinde,
- Gözaltında bulunduğunuz şube veya şehir değişiyorsa,
- Gözaltı sonrası mahkemeye sevkiniz öncesinde,

- Serbest bırakılmadan önce, böyle bir talebiniz olmasa bile doktor muayenesinden geçirilmeniz yasal olarak zorunludur.

Ayrıca;

- Yakalanırken veya gözaltındayken işkence veya kötü muamele gördüyseniz,
- Gözaltındayken, sağlık durumunuzda bozulma olduysa doktor kontrolünden geçme talebinde bulunabilirsiniz.

Sağlık kontrolü sırasında;

- Sağlık kontrolüne giderken eşlik eden kolluk görevlisi ile gözaltı işlemi yapan kolluk görevlisinin mutlaka farklı görevli olması kanun gereğidir. **Aynı polis memuru hem gözaltı işlemlerini yapıp hem de doktor kontrolüne götüremez.** (Personel yetersizliğinin belgelendirilmesi istisnadır.)
- **Sağlık kontrolüne götürülme esnasında kelepçe takılmaması gerekir.**
- **Hastaneye gelindiği zaman kişinin doktorla yalnız görüşmesi ve muayene olması esastır.** İçeriye kolluk giriyorsa çıkarılmasını talep edin, bu mümkün olmuyorsa avukatınızın da gelmesini isteyin ve tutanağa hazır bulunanları yazdırın. Böylelikle talebinize rağmen kolluğun dışarı çıkmadığı kayıt altına alınmış olacaktır.
- Yakalama, gözaltı süreçlerinde başlangıçta ve yukarıda sayılan farklı süreçlerde 4-5 kez sağlık kontrolünden geçilebilmektedir. Giriş raporu, çıkış raporu, nakil için vb. gerekçeler kolluk tarafından mutlaka doktora yazılı olarak bildirilir, bu bilgi rapora yazılır.

Adli Tıp veya resmi sağlık kuruluşlarınca yapılan muayene sonucu doktor üç suret rapor hazırlar, giriş raporunun bir örneği gözaltına alınan kişiye verilmek üzere düzenlenir. **Raporlarınızın bir örneğini mutlaka talep edin.** Bu raporlar size ve vekilinize verilmek zorundadır.

- Kadınların muayenesi sırasında, **talep edilmesi hâlinde** muayene bir kadın doktor tarafından yapılmalıdır. Mümkün olamaması veya

kadın doktor bulunamaması hâlinde ise doktor ile birlikte sağlık mensubu bir kadın personelin bulundurulması talep edilebilir.

- **Muayene sırasında yazılı onayınız olmadan veya hâkim kararı olmadan vücudunuzdan kan veya doku örneği alınamaz.** Bu konuda onayınız yok ise, bu durumun muayene tutanakları dâhil ifade zaptına kadar her belgeye yazılmasını sağlayın.
- Fotoğraf çekmek ve parmak izi almak için onayınıza veya hâkim kararına gerek yoktur.
- **Kolluk, size karşı insan onuruyla bağdaşmayan, bedensel veya ruhsal yönden acı çekmenize ya da algılamanıza neden olan, irade yeteneğinizin etkilenmesine, aşağılanmanıza yol açan söz ve davranışlarda bulunuyorsa bunun adı işkencedir.** Eğer gözaltı sırasında herhangi bir darp veya şiddete maruz kalınmış ise bu durum doktora belgeletilmelidir; ileride açılacak herhangi bir haksız gözaltı veya tazminat davasında bu belge işe yarayacaktır. Muayenenizi yapan doktor işkence, eziyet suçu işlendiğine dair bir bulguya rastlarsa, derhal durumu Cumhuriyet savcısına bildirmekle yükümlüdür.
- Sağlık kontrolünüzü yapan doktor yukarıda sayılan zorunlulukları yerine getirmekten kaçınırsa; örneğin şikayet ve maruz kaldığınız muameleye yönelik darp vb. izleri tespit ve kayıt altına almaktan kaçınırsa, doktorun ismi alınıp Türk Tabipleri Birliği'ne şikayet edilebilir.
- Talebiniz hâlinde, gecikmeye sebep vermemek kaydıyla avukatınızın da muayene sırasında hazır bulunmasını isteyebilirsiniz.

e. Susma hakkı

Hakkınızdaki suçlamalarla ilgili bilgi vermeme (susma) hakkına sahipsiniz. Hiç kimse kendisini veya kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Susma hakkı temel bir haktır ve hiçbir durumda size isnat edilen suçlu kabul ettiğiniz anlamına gelmez.

Ancak susma hakkı kimlik bilgilerinizi kapsamaz. Kimlik bilgisini vermemek kabahat, kimlik bilgisi ile ilgili yalan beyanda bulunmak ise suçtur.

Susma hakkı tüm sorular için kullanılabilir. Kısmi olarak da kullanılabilir. İsteddiğiniz soruya cevap verip istediğiniz soruya cevap vermeyebilirsiniz.

f. Gözaltı kararına-sürecine itiraz hakkı

Yakalama işlemine, gözaltı kararına, gözaltı süresinin uzatılması kararına karşı itiraz yolu açıktır.

Gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, gözaltına alınan kişinin kendisi, avukatı, eşi ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımları (annesi, babası, çocuğu, kardeşi), hemen serbest bırakılmayı sağlamak için sulh ceza hâkimine başvurabilir.

Gözaltı kararına itiraz edilmesi hâlinde sulh ceza hâkimi incelemeyi evrak üzerinde yaparak derhal ve nihayet yirmi dört saat dolmadan başvuruyu sonuçlandırmalıdır.

Şayet gözaltına alma veya gözaltı süresini uzatmanın yerinde olduğu kanısına varılırsa, başvuru reddedilir. İtiraz kabul edilirse, gözaltına alınan derhal soruşturma evrakı ile Cumhuriyet savcılığında hazır bulundurulmasına karar verilerek gözaltı işlemi sonlandırılır.

7. İfade alma

Gözaltı sürecinde ifade kolluk tarafından da alınabilir.

İfade alınırken kimliğe ilişkin sorular doğru olarak yanıtlanmak zorundadır.

İfade alınması sırasında yasal haklarınız yeniden hatırlatılır:

- Yüklenen suç anlatılır,

- Müdafî seçme hakkınızın bulunduğu bildirilir. **İfadenizi mutlaka avukatınız eşliğinde verin, eğer avukatınız yoksa ve tutacak paranız da yok ise barodan avukat istediğinizi bildirmeniz veya telefon hakkınız ile ailenizi arayarak avukat bulmalarını söylemeniz önemlidir.**
- Susma hakkınızın olduğu,
- Lehinize olacak, şüpheli durumundan kurtaracak somut delillerin toplanmasını isteyebileceğiniz ve lehinize olan hususları ileri sürebileceğiniz hatırlatılır.
- İfade süresince teknik imkânlar dâhilinde kayıt da yapılabilir.
- **İfade vermeye zorlanamazsınız, beyanınız özgür iradenize dayanmalıdır.** Bunu engelleyecek her türlü kötü davranma, yorma, aldatma, cebir ve şiddet, tehdit, işkence, kanuna aykırı bir yarar vaadi vb. bedensel ve ruhsal müdahaleler yapılması kesinlikle yasaktır; bu yöntemlerle alınmış ifadeler delil olarak değerlendirilemez.

İfade tutanağı

İfade bir tutanağa bağlanır. Bu tutanakta;

- İfade işleminin yapıldığı yer/tarih ve saati,
- İfade sırasında hazır bulunanların isim, sıfat ve imzası, ifade verenin kimlik bilgileri,
- Yukarıda sayılan ifade alma prosedüründe bulunan işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, yerine getirilmemiş ise nedenleri yazılır.
- Tutanak içeriği ifade veren ve avukatına okutulur ve imzalatılır. İmzadan çekinmeniz hâlinde bunun nedenleri de tutanakta bulunmalıdır.
- Susma hakkınızı kullanmıyorsanız sözlü olarak ifade ettiğiniz tüm beyanların tutanağa yazıldığından emin olun, sadece size yönelik suçlamaya dair değil, lehinize olan tüm delillerin de toplanmasını isteyin, zapta geçirtin.

- İfade tutanağını okuyun ve öyle imzalayın veya doğru yazılmadığını düşünüyorsanız imzalamayın ve mutlaka bir suretini alın.

8. Soruşturmanın gizliliği

Soruşturma evresi gizlidir, bu nedenle gözaltına alınan kişinin “suçlu” olarak kamuoyuna duyurulmasına, basın önüne çıkarılmasına, görüntülerinin alınmasına, teşhir edilmesine sebebiyet verilemez, soruşturma evrakı hiçbir şekilde yayınlanamaz.

9. Gözaltının sonlanması

Gözaltındaki bütün işlemleriniz tamamlandıktan sonra;

1. Gözaltına alınmanızı gerektirecek bir nedenin tespit edilememesi veya nedenin ortadan kalkması nedeniyle Cumhuriyet savcısının emri ile kolluk kuvvetince derhal serbest bırakılabilirsiniz,
2. İşlemler tamamlandıktan sonra kolluk kuvvetlerince Cumhuriyet savcılığına sevk edirsiniz ve savcı tarafından yeniden ifadeniz alınabilir,
3. Savcı ifadenizi aldıktan sonra sizi serbest bırakabilir veya
4. Tutuklanmanız veya adli kontrol şartıyla serbest bırakılmanız istemiyle Sulh Ceza Hâkimliğine sevk edilebilirsiniz.
 - Aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında bu işlem, Cumhuriyet savcısı veya Cumhuriyet savcısının yazılı emri üzerine kolluk tarafından yapılabilir.

Gözaltı süreci, yakalanma anınızda başlar ve hâkim karşısına çıkartılıp kimliğinizin tespit edildiği anda biter. Bundan sonrasında yeni bir hukuki süreç başlar.

Gözaltına alma süresi boyunca uğradığınız bütün hak ihlallerini, itiraz ve şikayetlerinizi hâkime anlatmalı ve tutanağa geçirtmelisiniz. Üzerinizde fiziksel bir yaralanma izi varsa, bunu da hâkime göstermekten çekinmemelisiniz.

TUTUKLAMA

Kişi özgürlüğüne en ağır kısıtlamayı getiren tutuklama tedbiri, Anayasa'nın 19. maddesinde, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 5. maddesinde, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ise 100. ila 109. maddeleri arasında hukuki düzenlemeye tabi tutulmuştur.

Bu maddelerde gösterilen şartlar emredici özelliktedir, tüm hâkimleri ve mahkemeleri bağlar.

1. Tutuklama nedir?

Hakkında suç işlediğine yönelik kuvvetli şüphe bulunan, ancak suçü işleyip işlemediğı konusunda henüz bir kesin hüküm bulunmayan kişinin, Ceza Muhakemesi Kanununun öngördüğü şartların gerçekleşmesi hâlinde, özgürlüğünün hâkim kararıyla geçici olarak kaldırılmasına tutuklama denir. Bu durumdaki kişiye 'tutuklu', içinde bulunduğu hukuki duruma ise 'tutukluluk' denmektedir.

Tutuklama bir ceza değildir; arama, el koyma, yakalama, beden muayenesi, fizik kimliğin tespiti gibi bir koruma tedbiridir.

Tutuklama ile güdülen amaç, suçüstü hâllerde yakalanan ve kaçma şüphesi bulunan kişilerin ileride verilecek bir mahkumiyet kararı sonucunda kaçmasının önüne geçmek ve mahkumiyet kararının yerine gelmesini sağlamak veya delillerin ortada bulunduğu hâllerde bu delillerin karartılmasını engellemektir.

Hukuk devleti ilkesinin bir gereğı olarak tutuklu yargılamaların süratle bitirilmesi ve hükmün açıklanması gerekir. Aksi takdirde tutuklama gerçek amacının dışında, yani bir koruma tedbiri olarak değil, bir ceza olarak uygulanmış sayılır.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı hâlinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

Bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre devlet tarafından ödenir.

2. Tutuklama kararı için aranan koşullar nelerdir?

Tutukluluk zorunlu değil, ihtiyari bir koruma tedbiridir. Hakkında suç şüphesi bulunan kişinin mutlaka tutuklanması zorunlu değildir.

Tutuklama kararı verilebilmesi için gerçekleşmesi gereken iki koşul bulunmaktadır:

- Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin bulunması
- Tutuklama nedeninin bulunması

İşin öneminin, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiriyle ölçülü olmaması hâlinde tutuklama kararı verilemez.

3. Kanunda öngörülen tutuklama nedenleri nelerdir?

CMK 100. Maddesinde aşağıdaki hâllerde bir tutuklama nedeni var sayılabilir denmektedir.

- a. Suç isnat edilen kişinin kaçması, saklanması durumunda veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olgular varsa.
- b. Soruşturma veya yargılaması yapılan kişinin,
 - Delilleri yok etme, gizleme veya değiştirmeye,
 - Tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunmaya dair kuvvetli şüphe oluşturan davranışları tespit edilmiş ise, tutuklama kararı verilebileceği belirtilmektedir.

Ayrıca Türk Ceza Kanununda suç olarak sayılan fiiller, CMK 100/3-a maddesinde 11 başlık olarak tek tek sayılmakta ve bu suçların işlendiğine dair kuvvetli şüphe olması hâlinde de tutuklama nedenlerinin varlığı kabul edilmektedir.

CMK 100/3-b-c-d-e-f-g-h maddelerinde Bankalar Kanunu, Ateşli Silahlar Kanunu, Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu gibi TCK dışında diğer kanunlara atıf yapılarak bu kanunlarda yer alan hükümlere aykırılık yaratan-suç sayılan fiillerin işlenmesi hâlinde de tutuklama yapılabileceği hükme bağlanmıştır.

4. Hangi suçlarda tutuklama kararı verilemez?

- Sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda veya
- Vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenenler hariç olmak üzere hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez.

5. Tutuklama kararını kim verir?

Soruşturma aşamasında davet üzerine Cumhuriyet savcılığına gelen veya yakalanarak gözaltına alınan kişinin ilk ifadesini alan soruşturma savcısı, kişiyi, delil ve gerekçeleri ile birlikte tutuklanması istemiyle sulh ceza hâkimine sevk eder. Sulh ceza hâkimi, Cumhuriyet savcılığının gerekçe ve delillerini uygun ve yeterli bulursa tutuklama kararını kişinin yüzüne karşı verir.

Ancak suçüstü hâli ile gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde sulh ceza hâkimi görevi gereği kendiliğinden tutuklama kararı verme yetkisine sahiptir.

Tutuklama isteklerinde ve kararlarında mutlaka gerekçe gösterilir ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiili nedenlere yer verilir.

Kovuşturma (yargılama) aşamasında da yine Cumhuriyet savcısının talebi ile yargılamayı yapan mahkeme hâkimi tarafından tutuklama kararı verilebilir.

6. Tutukluk kararına karşı hangi hukuki yollara başvurulabilir?

Tutuklama kararına karşı itiraz yoluna başvurulabilir.

Soruşturma aşamasında savcılık talebi ile sulh ceza hâkimi tarafından verilen; kovuşturma aşamasında ise yargılamayı yapan mahkemenin verdiği tutuklama kararına karşı, kararın öğrenildiği günden itibaren **yedi gün içinde** karara itiraz edilebilir.

İtiraz, kararı veren makama verilecek bir dilekçe ile yazılı veya tutanağa geçirilmek üzere zabıt katibine sözlü olarak da yapılabilir.

Bu şekilde kararına itiraz edilen sulh ceza hâkimi veya mahkeme, itirazı yerinde görürse kararını düzeltir; yerinde görmezse en çok üç gün içinde itirazı incelemeye yetkili olan mercie gönderir.

İtirazı incelemeye yetkili merciler:

- a) Sulh ceza hâkimliği kararlarına yapılan itirazların incelenmesi, o yerde birden fazla sulh ceza hâkimliğinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen hâkimliğe; son numaralı hâkimlik için bir numaralı hâkimliğe; tek sulh ceza hâkimliği varsa, en yakın ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine aittir.
- b) Asliye ceza mahkemesi hâkimi tarafından verilen kararlara yapılacak itirazların incelenmesi, yargı çevresinde buldukları ağır ceza mahkemesine ve bu mahkeme ile başkanı tarafından verilen kararlar hakkındaki itirazların incelenmesi, o yerde ağır ceza mahkemesinin birden çok dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye; son numaralı daire için birinci daireye; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi varsa, en yakın ağır ceza mahkemesine aittir.
- c) Ağır ceza mahkemesinin ve başkanının tutuklama kararları hakkındaki itirazların incelenmesini, numara olarak kendisini izleyen ağır ceza mahkemesi yapar. Son numaralı ağır ceza mahkemesinin kararını birinci ağır ceza mahkemesi inceler. O yerde tek ağır ceza mahkemesi varsa en yakın ağır ceza mahkemesi itirazı inceler.
- d) Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kararları ile Yargıtay ceza dairelerinin esas mahkeme olarak baktıkları davalarda verdikleri kararlara yapılan itirazlarda; üyenin kararını görevli olduğu dairesinin başkanı, daire başkanı ile ceza dairesinin kararını numara itibarıyla izleyen ceza dairesi; son numaralı daire söz konusu ise birinci ceza dairesi inceler.

İtiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verilir. Ancak, gerekli görüldüğünde Cumhuriyet savcısı ve sonra müdafî veya vekil dinlenir.

Karar mümkün olan en kısa sürede verilir. İtiraz yerinde görülürse tutukluluk kararı kaldırılır, kişi derhal serbest bırakılır.

7. Kanunda tutukluluk hâli için öngörülen süreler nelerdir?

Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde, diğer bir ifadeyle asliye cezalık suçlarda tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hâllerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir (CMK md.102/1).

Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre zorunlu hâllerde, gerekçesi gösterilerek en fazla üç yıl uzatılabilir. Ancak Türk Ceza Kanununda düzenlenen Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar, Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar, Milli Savunmaya Karşı Suçlar, Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk Suçu ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarda tutukluluk süresi en fazla beş yıla kadar uzatılabilir

Cumhuriyet savcısı da tutuklama kararının geri alınmasını isteyebilir.

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa, şüpheliyi re'sen serbest bırakır. Kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiğinde şüpheli serbest kalır.

8. Tutuklunun sahip olduğu haklar nelerdir?

a. Masumiyet karinesinden yararlanma hakkı

Masumiyet karinesi, Anayasanın 38. maddesinde, “suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz” şeklinde düzenlenmiştir. Anayasanın 36. maddesinde ise herkesin iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

Sanık masumiyet karinesi gereği suçsuz sayıldığı için yargılama yapılmakta ve maddi gerçeğe ulaşılmaya çalışılmaktadır. Maddi gerçeğe ulaşmak için suç isnadı altında olan kişiden masum olduğunu ispat etmesi istenemez.

b. Susma hakkı

c. Delillerin toplanmasını isteme hakkı

d. Müdafiden yararlanma hakkı

Tutuklu, savunmasını yapmak üzere barodan istediği bir müdafî seçme ve görevlendirme hakkına sahiptir. Bu konuda kurum görevlileri tutukluya hiçbir tavsiye ve telkinde bulunamazlar.

Gözaltına alınan kişi müdafî seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, talebi doğrultusunda bir müdafî görevlendirilir. Ancak alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmalarda, kendisinin talebi olmasa dahi bir müdafî görevlendirilir.

Tutuklu vekaletname olmadan müdafî ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebilir. Ayrıca tutuklu ile müdafî yazılı iletişim de kurabilirler. Bu yazışmalar denetime tabi tutulamaz. Ceza infaz kurumunun düzeni içinde tutuklu ile müdafî arasındaki görüşme ve haberleşmeye hiçbir suretle engel olunamaz ve kısıtlama getirilemez.

e. Tutukluluk durumunun incelenmesi ve salıverilme talep hakkı

Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında tutuklu, salıverilmesini isteyebilir.

Yapılan istem üzerine, Cumhuriyet savcısı, tutuklu veya müdafinin görüşü alındıktan sonra, hâkim veya mahkemece üç gün içinde istemin kabulüne, reddine veya adli kontrol uygulanmasına karar verilir.

Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından bu süre yedi gün olarak uygulanır. Duruşma dışında bu karar verilirken Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık veya müdafinin görüşü alınmaz.

Mahkeme tarafından bir karar verilmesi üzerine dosyanın istinaf yoluyla Bölge Adliye Mahkemesine veya Yargıtay'a gönderilmesi aşamalarında da salıverilme istemi hakkındaki karar, Bölge Adliye Mahkemesi veya Yargıtay ilgili dairesi veya Yargıtay Ceza Genel Kurulunca dosya üzerinde yapılacak incelemeden sonra verilir; bu karar re'sen de verilebilir.

f. Tutuklananın durumunun yakınlarına bildirilmesi talep hakkı

Tutuklama ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan tutuklu-

nun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, hâkimin kararıyla gecikmeksizin haber verilir.

Ayrıca soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmemek kaydıyla, tutuklunun tutuklamayı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verilir.

Şüpheli veya sanık yabancı olduğunda tutuklanma durumu, yazılı olarak karşı çıkmaması hâlinde, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir.

g. Haksız tutuklama yapılması hâlinde tazminat talep hakkı

Kişinin kanunlarda belirtilen koşullar dışında yakalanması, tutuklanması veya tutukluluğunun devamına karar verilmesi hâlinde bu sürelerde uğranılan maddi ve manevi her türlü zararın tazmini devletten istenebilir.

9. Tutukluluk hâlinin hangi sürelerle ve ne şekilde denetlenmesi gerekir; sona ermesi nasıl gerçekleşir?

Tutuklama ile suç işlediği hakkında kesin hüküm bulunmayan bir kimsenin tedbir olarak ve belirsiz süreli özgürlüğü kısıtlanmaktadır. Dolayısıyla tutukluluk hâlinin denetlenmesi gerekmektedir.

- Soruşturma evresinde **30 günde** bir olmak üzere, Cumhuriyet savcısının talebiyle sulh ceza hâkimi, tutukluluk nedenlerini göz önünde bulundurarak tutuklu veya müdafisini de dinleyerek tutukluluk hâlinin devamına ya da sonlandırılmasına karar verir.
- Aynı şekilde tutuklu veya müdafisi de tutukluluk hâli süresince 30 günde bir sulh ceza hâkiminden tutukluluk hâlinin denetlenmesini talep edebilir.
- Kovuşturma evresinde tutukluluğun devamına mahkeme karar verir. Mahkeme tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devam edip etmemesi gerektiğine her duruşmada, koşullar gerektirdiğinde (örneğin duruşma aralarına uzun zaman girmişse) duruşma aralarında 30 günde bir karar verir.

10. Tutuklulukta geçen sürenin hukuki etkisi nedir?

Yargılama sonunda bir ceza kararı verilmesi hâlinde, gözaltına alınma süresi dâhil tutuklama ile özgürlüğün kısıtlandığı süre mahkum olunan cezadan mahsup edilir.

Hükmedilen ceza adli para cezası ise bir günlük özgürlük kısıtlaması için yüz Türk lirası sayılmak üzere bu cezadan indirim yapılır.

ARAMA

OHAL ilanı ile çıkarılan KHK'ler ile yapılan düzenlemelerde Barış İçin Akademisyenlere yönelik hukuki işlemlerin başında ev ve üniversitelerdeki odalarında yapılan "arama" ve "el koyma" en ağır psikolojik baskıyı yaratan işlemlerin başında yer almıştır. Bu nedenle arama ve el koyma prosedürünün hukuki mevzuatta düzenleme şekli hakkında bilgilere aşağıda kısaca yer verilmektedir.

1. Arama nedir, neden yapılır?

Arama, mevzuatta amacına göre "adli arama" ve "önleme araması" olmak üzere iki ayrı düzenlemeyle tabi tutulmuştur.

Bir suç işlenmesini, bir tehlikeyi önlemek amacıyla yapılıyorsa "önleme araması", suç isnat edilen bir kişiyi bulmak/yakalamak için ya da bir delili elde etmek amacıyla yapılıyorsa "adli arama" sayılmaktadır.

Adli arama, el koyma ile birlikte 5271 sayılı CMK'nın 116-134 ve Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliğinin 5-17. maddelerinde düzenlenmiştir.

2. Arama kimlere yönelik yapılabilir? Arama nerelerde yapılabilir?

Bir suç isnat edilen kişinin yakalanabileceği veya suç delillerinin elde edilebileceği hususunda **makul şüphe varsa**; o kişinin üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler aranabilir.

Ayrıca aranılan kişinin veya suç delillerinin belirtilenen yerde olduğuna dair emarelerin olması hâlinde **diğer kişilerin de** üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler de (ana-babanın, akrabaların evleri, eşinin iş yeri, arabası ve iş arkadaşının evi, otel odası vb.) aranabilir.

3. Arama ne zaman yapılabilir?

Arama kararı kural olarak işin gereğine uygun düşen her saatte yapılabilir.

Ancak konutta, iş yerinde veya diğer kapalı yerlerde **gece vaktinde** arama yapılamaz.

Gece vakti, güneşin batmasından bir saat sonra başlayıp güneşin doğmasına bir saat kalıncaya kadar devam eden vakittir.

4. Arama izni-kararı vermeye yetkili makamlar hangileridir?

Arama mutlaka **yazılı** bir karara veya emre dayanmak zorundadır. Bir aramaya maruz kalmanız hâlinde **mutlaka arama iznini isteyin ve içeriğini dikkatlice inceleyin.**

Sonradan yazıya çevrilmiş olsa bile sözlü emir ile arama yapılması mümkün olmayıp **yazılılık şartı** Anayasanın 20,21 ve Ceza Muhakemesi Kanununun 116. Maddelerinin amir hükmü gereğidir. **Başka deyişle bu kural, yakalama emrine ilişkin istisna dışında mutlak bir kuraldır.**

Arama, hâkim kararı ile yapılabilir.

Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının yazılı emriyle de arama yapılabilir.

Kolluk amirinin yazılı emri, konut, işyeri ve kamuya açık olmayan kapalı alanları (çiftlik, depo vb.) kapsamaz. Ancak stadyum, alışveriş merkezi, konser-gösteri alanı, spor salonu, havaalanı vb. kamuya açık kapalı alanlarda kolluk amirinin yazılı emir yetkisi vardır.

Kural olarak arama kararı olmaksızın bir arama yapılamaz, ancak istisna olarak **hakkında bir yakalama kararı verilmiş olan kişiye** ait olduğu biliniyorsa, arama kararı gerekmezken evi ve işyeri aranabilir.

5. Arama kararı veya emrinde neler olmalıdır?

Arama kararında veya arama emrinde şunlara yer verilmelidir (m.119/1);

a) Aramanın nedenini oluşturan fiil,

- b) Aranacak kişi, aramanın yapılacağı konut veya diğer yerin adresi veya aranacak eşya söz konusu ise bu eşyanın ne olduğu,
- c) Arama kararının veya arama emrinin **geçerli olacağı süre** açıkça yazılı olmalıdır.

Arama yapıldığında arama tutanağında işlemi yapanların isimleri de yazılmalıdır.

6. Aramada kimler hazır bulunabilir?

Hâkim tarafından verilen arama kararının yerine getirilmesi konut, işyeri ve kamuya açık olmayan kapalı yerlerde gerçekleştiriliyorsa Cumhuriyet savcısının aramada hazır bulunması gerekir, hazır değilse o yer ihtiyar heyetinden veya komşulardan 2 kişi bulundurulur.

Yargıtay, yeni içtihatlarında Anayasa Mahkemesinin kararı doğrultusunda arama tanığı bulundurulmadan yapılan aramaları hukuka aykırı kabul etmektedir.

Bunun dışında, aranacak yerin veya eşyanın sahibi de aramada hazır bulunabilir. Kendisi bulunamazsa, temsilcisinin, akrabalarından birinin, kendisiyle birlikte oturmakta olan bir kişinin veya komşusunun arama sırasında hazır bulundurulması mecburidir.

Aramada kişinin avukatının hazır bulunmasına engel olunamaz.

7. Arama sırasında ve sonrasında hangi işlemler yapılmaktadır? Tutanaklara itiraz edebilir mi?

Aramanın yapıldığı her yerde ilgilinin hazır bulunma, aramanın kendisi ve vekili gözetiminde yapılmasını isteme hakkı vardır.

Bu husus savunma hakkının bir parçası olup aynı anda birden fazla yerde (evin-işyerinin farklı kısımlarında, araç içinde vb.) arama yapan kolluğun bu hakkın kısıtlanması sonucunu doğuracak şekilde hareket etmemesi gerekir.

Yine arama faaliyetinin tamamı, işlem tanığı olarak mahalde bulunan kişilerin huzurunda yapılmalıdır. Bu kişi ya da kişiler, arama sırasında el koyulan ne varsa, bulunduğu yere, bulunma yöntemine ve muhafaza altına alınışına tanıklık etmelidir.

Arama sonrasında, yapılan arama ve sonuçları ile ilgili bilgi ve tespitleri içeren bir tutanak hazırlanır, el konulan eşya listelenir, arama ilgilisi veya temsilcisinin beyanları tutanağa kaydedilir.

Aramanın usulsüz, yanlış, eksik veya amacına aykırı şekilde yapıldığı düşünülmekte ise, arama tutanağı imzalanmamalı ve itiraza konu hususlar tutanağa şerh olarak kaydedilmelidir.

8. El koyma

Arama sonucunda bazı eşyaya elkoyma söz konusu olduğunda, hâkim kararı veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının, Cumhuriyet savcısına ulaşamadığı hâllerde ise kolluk amirinin **yazılı emri ile** el koyma işlemi gerçekleştirilebilir.

9. Aramada el koyulan belge ve kâğıtlar hakkında yapılan işlemler nelerdir?

Arama sırasında el koyulan belge veya kâğıtları inceleme yetkisi, Cumhuriyet savcısı ve hâkime aittir. Bu nedenle kolluk, arama sırasında el koyduğu belge veya kâğıtlara, arama kararı kapsamında olup olmadığını tespit amacıyla, incelemeksizin bakabilir, ilgili olabileceğinden şüphelendiği belge ve kâğıtları ambalajlayarak mühürler.

Belge ve kâğıtların ambalaj ve mührünün yanına belgelerin sahibi veya temsilcisi/avukatı kendi mührünü de koyabilir veya imzasını atabilir. İleride mührün kaldırılmasına ve kâğıtların incelenmesine karar verildiğinde bu işlemin yapılmasında hazır bulunmak üzere, imzası olanlar çağrılır.

İnceleme sonucu soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilişkin olmadığı anlaşılan belge veya kâğıtlar iade edilir.

10. Bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve el koyma işlemleri nasıl yapılır? Haklarımız nelerdir?

- Bir suç nedeniyle yapılan soruşturmada, başka surette delil elde etme imkânının bulunmaması hâlinde, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine suç isnat edilen kişinin kullandığı bilgisayar ve bilgisayar programları ile bilgisayar kütüklerinde arama yapılmasına, bilgisayar

kayıtlarından kopya çıkarılmasına, bu kayıtların çözümlenerek metin hâline getirilmesine hâkim tarafından karar verilir.

Bilişim sistemlerinde arama ve el koyulmasına ilişkin kararlarda, ana kural kopyalama yapılması, istisna ise el koymanın uygulanmasıdır.

- Bilgisayar, bilgisayar programları ve bilgisayar kütüklerine şifrenin çözülememesinden dolayı girilememesi veya gizlendiği düşünülen bilgilere ulaşamaması hâlinde çözümün yapılabilmesi ve gerekli kopyaların alınabilmesi için, bu araç ve gereçlere el konulabilir. Şifrenin çözümünün yapılması ve gerekli kopyaların alınması hâlinde, el koyulan cihazlar gecikme olmaksızın iade edilir.
- Bilgisayar veya bilgisayar kütüklerine el koyma işlemi sırasında, sistemdeki bütün verilerin yedeklemesi yapılır. Bu işlem, bilgisayar ağları ve diğer uzak bilgisayar kütükleri ile çıkarılabilir donanımları hakkında da uygulanır.

Alınan yedekten elektronik ortamda bir kopya çıkarılarak İSTEMİ HÂLİNDE ilgisine veya vekiline verilir ve bu husus tutanağa geçirilerek imza altına alınır. Bu kopyayı almanızda fayda vardır.

- Bilgisayar veya bilgisayar kütüklerine el koymaksızın da sistemdeki verilerin tamamının veya bir kısmının kopyası alınabilir.

Kopyası alınan verilerin mahiyeti hakkında tutanak tanzim edilir ve ilgililer tarafından imza altına alınır. Bu tutanağın bir sureti de ilgiliye verilir.

Kanunun amir hükümlerine aykırı davranıldığına tespiti hâlinde, örneğin bilişim sistemlerine el koyma uygulanmasını gerektirmeyecek hâllerde, adli kolluk tarafından el koyma kararı uygulanması durumunda veya bilgisayar verilerinin kopyalarının verilmemesi, tutanak tutulmaması hâlinde elde edilen bilgiler **usulüne uygun elde edilmiş delil olarak kabul edilemez**, hukuka aykırı delil statüsünde olması gerekir.

ADLİ KONTROL

1. Adli kontrol nedir?

Adli kontrol, kişinin özgürlüğünü kısıtlayan tutuklama gibi çok ağır bir tedbirin daha hafif bir alternatifidir.

Adli kontrol de tutuklama gibi suç isnat edilen kişinin kaçmasını ya da delilleri karartmasını engellemeyi amaçlamaktadır.

Olayın özelliklerine göre adli kontrol tedbiri yeterli görülürse, tutuklama kararı verilmemesi gerekir.

Adli kontrol ile kişi kanunda öngörülen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmaktadır.

2. Adli kontrol için gereken koşullar nelerdir?

Tutuklamanın alternatifi olduğu için, adli kontrol açısından aranan tek şart tutuklama koşullarının gerçekleşmiş olmasıdır.

Tutuklama yoluna gitmeden doğrudan adli kontrol uygulamasına gidilebileceği gibi, yasal tutukluluk süreleri sonunda salıverilenler hakkında da adli kontrol uygulanabilir.

Tutuklama yoluna gitmeden doğrudan adli kontrol hükümlerinin uygulanabilmesi için tutuklama açısından aranan şartların gerçekleşmiş olması gerekir.

Kanunda öngörülen tutukluluk süreleri dolduğu için salıverilme hâlinde ise tutukluluk açısından aranan şartların hâlen devam ediyor olması gerekir.

Adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama yasağı söz konusu olmakla birlikte bu suçlarda da adli kontrol uygulanabilir.

3. Adli kontrol kapsamında öngörülen yükümlülükler nelerdir?

Adli kontrol uygulamasında bir veya birden çok yükümlülüğe uyulması istenmektedir. Bu yükümlülükler şunlardır:

- Yurt dışına çıkamamak.
- İmza uygulaması: Hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak gidip imza vermek.
- Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrularına ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak.
- Her türlü taşıtı veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek.
- Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığında arınmak amacıyla, hastaneye yatmak, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek.
- Güvence bedeli yatırmak - kefaletle salıverilme.
- Silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek.
- Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı, suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvenceye bağlamak.
- Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek.
- Konutunu terk etmemek.
- Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek.
- Belirlenen yer veya bölgelere gitmemek.

Belirli yer ve alanları terk etmemesini temin için elektronik kelepçe uygulamasına da karar verilebilir.

4. Adli kontrol kararını kim verir?

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tutuklama talebinde

bulunmaksızın doğrudan sulh ceza hâkiminden adli kontrol tedbirinin uygulanmasını isteyebilir.

Cumhuriyet savcısının sulh ceza hâkiminden şüphelinin tutuklanması talebinde bulunması hâlinde hâkim olayın koşullarını değerlendirerek adli kontrolün yeterli olacağına, tutuklamanın gerekli olmadığına karar verebilir.

Ayrıca Cumhuriyet savcısı tutuklu bulunan şüphelinin adli kontrol tedbiri ile salıverilmesini de talep edebilir. Aynı şekilde tutuklu veya müdafî de adli kontrolle salıverilmeyi talep edebilir.

5. Adli kontrol uygulanacak süre bakımından bir üst sınır var mıdır?

Kanunda tutukluluk süresi için bir üst sınır olmasına rağmen adli kontrol açısından böyle bir üst sınır öngörülmemiştir.

6. Adli kontrol kararına karşı hangi hukuki yollara başvurulabilir?

Tutukluluk kararına olduğu gibi adli kontrol kararlarına karşı da itiraz edilebilir. Soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminin; kovuşturma evresinde mahkemenin verdiği adli kontrol kararlarına karşı 7 gün içinde itiraz yolu açıktır.

7. Adli kontrol kararında yer alan yükümlülüklere uyulmamasının yaptırımını nedir?

Adli kontrol kararında belirtilen yükümlülükleri bilerek ve isteyerek yerine getirmeyen kişi hakkında hükmedilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun derhal tutuklama kararı verilebilir.

Kişinin yasal tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle adli kontrolle salıverilmesi hâlinde, yükümlülüklerin ihlali hâlinde de derhal tutuklama kararı verilebilir.

Ancak kanunda karşılığı adli para cezası olarak öngörülen suçlarda adli kontrol talebine karar verilmiş ve yükümlülükler ihlal edilmişse, yükümlülükleri yerine getirmeyen kişi hakkında tutuklama kararı verilemez.

8. Adli kontrol uygulamasında geçen süre cezadan indirilir mi?

Adli kontrol ile öngörülen yükümlülüklerin büyük kısmı kişinin özgürlüğünü sınırlayıcı nitelikte olmadığı için cezadan mahsup edilmez. Ancak uyuşturucu madde bağımlılığı ile alkol bağımlılığının tedavisi amacıyla kişinin hastaneye yatırılması yükümlülüğünün uygulandığı hâllerde geçen sürelerin cezadan indirilir.

KORUMA TEDBİRLERİ

Koruma tedbirleri, kişi hak ve özgürlüklerine yönelik önemli sınırlamalar getiren ceza muhakemesi işlemleridir. Bireyin suçu işleyip işlemediği henüz belli olmadan başvuru koruma tedbirleri, kişi hak ve özgürlüklerine yönelik önemli sınırlamalar getirmektedir.

Koruma tedbirlerinin temel hak ve özgürlükleri her an zedeleyebilecek durumda olması, bu tedbirlere başvurma koşullarının hukuk devleti ilkesine ve insan haklarına uygun olarak ele alınıp düzenlenmesini gerektirir.

Bireylerin koruma tedbirlerinin uygulanması sürecinde bir haksızlığa uğramalarının önlenmesi için bu tedbirler ile ilgili usul ve esaslar, başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olmak üzere Anayasa ve kanunlar gibi yasal mevzuatta ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Anayasanın 13. maddesi “*temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir*” demektir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda yer alan koruma tedbirleri şunlardır:

1. Yakalama ve gözaltı
2. Tutuklama
3. Adli kontrol
4. Arama ve el koyma

5. Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi

6. Gizli soruşturmacı

7. Teknik araçlarla izleme

Koruma tedbirlerinden, yakalama veya tutuklama kararı kişi özgürlüğüne, arama kararı konut dokunulmazlığına ve el koyma mülkiyet hakkına müdahale niteliğindedir.

Adli makamlar tarafından tutuklama, yakalama, gözaltı veya el koyma gibi koruma tedbirleri uygulanarak yapılan soruşturma veya kovuşturma sonucunda kişinin suçsuz olduğu anlaşıldığında; yani savcılık tarafından takipsizlik kararı verildiğinde veya mahkeme tarafından beraat kararı verildiğinde, koruma tedbirlerinin de haksız olarak uygulandığı tespit edilmiş olur.

Bu durumda, haksız koruma tedbirleri uygulanan kişinin devlete karşı maddi ve manevi tazminat davası açma hakkı doğar.

HAKSIZ TUTUKLAMA, ARAMA, YAKALAMA VE EL KOYMA NEDENİYLE TAZMİNAT HAKKI

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. maddesi, tutuklama ve yakalamaya ilişkin düzenlemenin sonunda “*işbu maddenin hükümlerine aykırı olarak yapılmış bir yakalama veya tutuklama işleminin mağduru olan her şahsın, tazminat istemeye hakkı vardır*” ifadesi ile sözleşmede belirlenen esaslara aykırı olarak gerçekleştirilen bir yakalama veya tutuklama nedeniyle zarar görenlerin tazminat talep edebileceğini hükme bağlamıştır.

Anayasanın 19. maddesinin son fıkrasında; “*bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre devletçe ödenir*” hükmü getirilmiştir. Yine Anayasanın 40/3 maddesinde; “*kişinin, resmi görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır*” hükmü ile devletin tazminat yükümlülüğü tekrarlanmıştır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 141. ve 142. maddeleri ile **haksız tutuklama, gözaltı, arama ve el koyma** nedeniyle devlete karşı tazminat davası açılabileceğine dair yasal düzenlemeler yapılmıştır.

1. Hangi hâllerde tazminat talep edebiliriz?

Kişilerin devletten hangi sebeplere dayanarak tazminat talep edebileceği CMK m.141’de tek sayılmıştır.

Soruşturma veya kovuşturması sırasında;

- Kanunlarda belirtilen koşullar dışında yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilen,
- Kanuni gözaltı süresi içinde hâkim önüne çıkarılmayan,
- Kanuni hakları hatırlatılmadan veya hatırlatılan haklarından yararlanma isteği yerine getirilmeden tutuklanan,

- d) Kanuna uygun olarak tutuklandığı hâlde makul sürede yargılama merci huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen,
- e) Kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmayaya yer olmadığına veya beraatlarına karar verilen,
- f) Mahkum olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu cezaıyla cezalandırılan,
- g) Yakalama veya tutuklama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar kendilerine, yazıyla veya bunun hemen olanaklı bulunmadığı hâllerde sözle açıklanmayan,
- h) Yakalanmaları veya tutuklanmaları yakınlarına bildirilmeyen,
- i) Hakkındaki arama kararı ölçüsüz bir şekilde gerçekleştirilen,
- j) Eşyasına veya diğer malvarlığı değerlerine, koşulları oluşmadığı hâlde el konulan veya korunması için gerekli tedbirler alınmayan ya da eşyası veya diğer malvarlığı değerleri amaç dışı kullanılan veya zamanında geri verilmeyen,
- k) Yakalama veya tutuklama işlemine karşı kanunda öngörülen başvuru imkânlarından yararlandırılmayan kişiler, maddi ve manevi her türlü zararlarının tazmini için dava açma hakkına sahiptir.

Tazminatı gerektiren hâllerden (e) ve (f) bendinde sayılan hâllerin varlığı hâlinde kararı veren mahkeme, kararında mutlaka kişiye tazminat hakkının olduğunu bildirmeli ve yazmalıdır.

2. Dava hangi kuruma karşı açılmalıdır?

Dava, devleti temsilen Hazineye karşı açılır.

CMK m.142/5: “Mahkeme, dosyayı inceledikten sonra yeterliliğini belirlediği dilekçe ve eki belgelerin bir örneğini **Devlet Hazinesinin kendi yargı çevresindeki temsilcisine** tebliğ ederek, varsa beyan ve itirazlarını on beş gün içinde yazılı olarak bildirmesini ister”.

3. Dava ne kadar süre içinde açılmalıdır?

Karar veya hükmün kesinleşmesinden itibaren üç ay ve her durumda bir yıl içerisinde dava açılabilir.

Süre, karar veya hükmün kesinleştiğinin ilgisine veya vekiline tebliği ile başlar. Tebliğ edilmemesi veya edilememesi hâllerinde, karar veya hükmün kesinleşmesinden itibaren, kişiye veya vekiline bildirilsin ya da bildirilmesin her halükarda bir yıllık sürenin sona ermesiyle dava hakkı düşer.

Temyiz incelemesine giren dosyalarda kesinleşme tarihi, onama tarihidir.

4. Davaya bakmakla yetkili ve görevli mahkeme hangisidir?

- Tazminat davasında yetkili mahkeme, zarara uğrayanın (davacının) **oturduğu yer** mahkemesidir.
- Davada karar vermekle görevli mahkeme ağır ceza mahkemesidir.

Davacının oturduğu yerde sadece bir ağır ceza mahkemesi varsa ve bu mahkeme tazminat talebine konu haksız işlemle ilgiliyse (örneğin; haksız tutuklama kararını vermiş ise), bu durumda dava en yakın ağır ceza mahkemesinde karara bağlanır.

Aynı yerde başka bir ağır ceza mahkemesi olduğu durumlarda, davaya haksız işlemle ilgisi olmayan mahkemede bakılacaktır.

5. Tazminat davası başvuru dilekçesinde dikkat edilmesi gereken esaslar nelerdir? Dava süreci nasıl devam eder?

Haksız koruma tedbirleri nedeniyle açılan tazminat davası, herhangi bir harç ve gidere tabi değildir. Tazminat istemini içeren dava dilekçesinin yetkili ve görevli mahkemeye verilmesi yeterlidir.

Dava dilekçesinde, TC kimlik numarası, açık kimlik ve adres, zarara sebep olan haksız uygulamanın ve zararın nitelik ve niceliğinin açıkça yazılması ve tazminat miktarının hesaplanması için gerekli delil ve belgelerin eklenmesi gereklidir.

Dilekçedeki bilgi ve belgelerin yetersizliği durumunda mahkeme, eksikliğin bir ay içinde giderilmesini, aksi hâlde istemin reddedileceğini bildirir ve süresinde eksikliklerin tamamlanmaması hâlinde dava, mahkemece itiraz yolu açık olmak üzere reddedilir.

Mahkeme, dosyayı inceledikten sonra dava dilekçesi ve eki belgelerin bir örneğini Devlet Hazinesinin kendi yargı çevresindeki temsilcisine tebliğ eder, varsa beyan ve itirazlarını 15 gün içinde yazılı olarak bildirmesini ister.

İstemin ve delillerin değerlendirilmesinden sonra mahkeme, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre verilecek tazminat miktarını saptamak üzere gerekli gördüğü araştırmaları yapar.

Mahkeme, kararını duruşmalı olarak verir. Davacı ile hazine temsilcisi duruşmaya gelmezlerse, yokluklarında karar verilebilir.

Karara karşı, davacı, Cumhuriyet savcısı veya hazine temsilcisi, istinaf yoluna başvurabilir.

Tazminata ilişkin mahkeme kararları, kesinleşmeden ve idari başvuru süreci tamamlanmadan icra takibine konulamaz.

Kesinleşen mahkeme kararında hükmedilen tazminat ile vekalet ücreti, davacı veya vekilinin davalı idareye yazılı şekilde bildireceği banka hesap numarasına, bu bildirim yapıldığı tarihten itibaren otuz gün içinde ödenir. Bu süre içinde ödeme yapılmaması hâlinde, karar genel hükümler dairesinde infaz ve icra olunur.

6. Tazminat davasında hangi zararların tazmini talep edilebilir?

Koruma tedbirlerinin haksız uygulanması nedeniyle devlet aleyhine açılacak tazminat davasında **maddi ve manevi kayıpların tazmini** talep edilebilir.

Uygulamada en fazla haksız gözaltı ve tutuklama nedeniyle tazminat davaları açılmaktadır. Maddi tazminata konu olabilecek hak kayıpları;

- Tutuklu veya gözaltında kaldığı sürede çalışmamaktan veya işyerinin kapalı kalmasından dolayı kazanç kayıpları,

- Uzun süreli tutuklanma nedeniyle işten çıkarılmışsa, işverenden alamadığı ücret, ikramiye ve sosyal yardımlar ile yoksun kaldığı kıdem tazminatı,
- Haksız tutuklanan kişinin herhangi bir işi ve kazancı olmasa bile, tutuklu kaldığı süreye göre asgari ücretten hesaplanacak tazminatı,
- Ceza mahkemesinde avukatla temsil edilmişse, avukatına ödediği vekalet ücreti (ücret sözleşmesi, makbuzu eklenmelidir),
- Tutuklu kaldığı sürede cezaevinde yaptığı masraflar gibi maddi anlamda “her türlü zararları” istenebilecektir.

Manevi tazminat, haksız uygulama nedeniyle kişilerde oluşan psikolojik ve ruhsal yıpranmaların biraz olsun hafifletilmesi, olumsuz manevi etkilerin giderilmesi amacıyla istenmektedir.

Manevi tazminatın herhangi bir ölçüsü olmadığı için kişinin sosyal, ekonomik ve hukuki durumuna, mesleğine, toplum içindeki saygınlığına, aile bireylerinin durumuna, üzerine atılı suçun niteliğine, haksız uygulamaya maruz kaldığı süreye göre belirlenmektedir.

Haksız tutuklama, gözaltı, yakalama veya el koyma nedeniyle açılacak tazminat davaları; kişi özgürlüğüne ceza hukuku müdahalesinin etkilerini gidermek amacıyla açılan önemli bir dava türüdür.

Tüm adli süreçte olması gerektiği gibi tazminat davasında da istenilen hakkaniyete uygun sonuca ulaşılabilmesi için, davanın bir avukat/ vekil tayin etmek suretiyle takip edilmesinde yarar vardır.

BARIŞ İÇİN AKADEMİSYENLERE KARŞI AÇILAN DAVALAR VE GELİNEREN SÜREÇTE HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI (HAGB)

“Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildirisinin imzacısı olan 2210 akademisyenden (19.12.2019 tarihi itibarıyla) 822’si hakkında İstanbul Cumhuriyet Savcılığı tarafından tek iddianame düzenlenmesine rağmen, farklı Ağır Ceza Mahkemelerinde Terörle Mücadele Kanununun 7 (2) maddesi uyarınca “terör örgütü propagandası” suçlamasıyla tek tek davalar açıldı.

Anayasa Mahkemesinin ifade özgürlüğü lehine verdiği karardan ve bunun ardından gelen beraat kararlarından (20.12.2019 itibarıyla 562 akademisyen beraat etmiştir) önce, Barış için Akademisyenlere İstanbul Ağır Ceza Mahkemeleri tarafından açılan davaların büyük bir çoğunluğunda heyet, *“sanığın TMK 7/2’den suçunun sabit görülerek aynı maddenin 1. cümlesi gereğince suçun işleniş biçimi, fiilin özellikleri, kastın ağırlığı ve yoğunluğu dikkate alınarak asgari haddten ceza tayin olunarak takdiren 1 yıl hapisle cezalandırılmasına, suçu basın ve yayın yoluyla işlediği sabit olduğundan aynı maddenin 2. cümlesi gereğince cezanın ikide bir oranında artırılmasına, yargılama sırasındaki davranışları nedeniyle altıda bir oranında indirim yapılarak 1 yıl 3 ay hapisle cezalandırılmasına”* karar vermişti. Aynı gerekçe ile farklı artırım oranları da uygulandı.

Verilen hapis cezaları ile 3 farklı sonuç ortaya çıktı;

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması (HAGB): 138 dosyada 1 yıl 3 ay (15 ay) hapis cezası verildi, talep edenler için “sanığın duruşmadaki tutum ve davranışları dikkate alınarak yeniden suç işlemekten çekineceği hususunda kanaat oluştuğundan” hükmün açıklanması geri bırakıldı.

7 dosyada 18 ay hapis cezası, 1 dosyada 18 ay 22 gün hapis cezası, 18 dosyada 22 ay 15 gün hapis cezası verildi ve bu dosyalarda da HAGB uygulandı.

Ertelemesiz ceza: 34 dosyada 15 ay ila 36 ay arası değişen sürelerde verilen hapis cezalarında ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına (HAGB) karar verilmedi. “Pişmanlık göstermediğinden suç işlemeyeceğine dair kanaat oluşmadığı” gerekçesiyle cezalarda erteleme de yapılmadı.

Erteleme: 4 dosyada ise HAGB istemeyenler için istinaf yolu açık olarak yine 15 ay ve 18 ay hapis cezası verildi ve “suçun tekrarlanmayacağı yönünde olumlu kanaat oluştuğu” gerekçesiyle sanığı 2 yıl denetimli serbestliğe tabii tutarak erteleme kararı verildi.

Barış İçin Akademisyenler aleyhine verilen kararların doğurduğu sonuçlardan en çok merak edilen ve bilgi edinilmek istenen konuların başında gelen “hükmün açıklanmasının geri bırakılması”nın yasal mevzuattaki yeri ve sonuçlarına da bu yazımızda kısaca yer verilmektedir.

1. HAGB nedir?

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması; Ceza Muhakemesi Kanununun 231. maddesinde yer alan tanıma göre “sanık hakkında kurulan hükmün herhangi bir hukuki sonuç doğurmamasını” ifade eden bir sonuç-karardır.

Kanunun gerekçesi, “*hâkim, sanığın suçluluk ve kusurluluğunu saptamakla beraber cezaya hükmetmeyi geri bırakmakta ve onu belirli bir süre içinde denetim altında tutmaktadır. Davranışları, tâbi tutulduğu denetim süresi içinde olumlu bulunduğu takdirde suçlu için bir mahkumiyet kararı verilmemektedir*” şeklinde açıklanmaktadır.

HAGB kararı verilebilmesi için ön şart, yargılama sonunda hükmolunan cezanın 2 yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası olmasıdır.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için;

- a) Sanık daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmamış bulunmalıdır.
- b) Mahkemece, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması gerekir.

c) HAGB yargılama sürecinde ancak talep edilmesi hâlinde verilebilir.

Yargılama başında sanığın ilk ifadesi alınırken ve son savunması sırasında HAGB talep edilip edilmediği sorulur ve yargılananın kabul etmemesi hâlinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilemez.

2. HAGB'nin sonuçları nelerdir?

HAGB kararı verilirse verilen hapis cezası artık ertelenemez veya paraya çevirme gibi başka bir ceza türüne çevrilemez.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi hâlinde beş yıl süreyle denetim süresine tâbi tutulur.

Bu süre içinde bir yıldan fazla olmamak üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle, sanığın denetimli serbestlik tedbiri olarak;

- Bir meslek veya sanat sahibi olmaması hâlinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine,
- Bir meslek veya sanat sahibi olması hâlinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,
- Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine karar verilebilir.

Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmediği ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle uygun davranıldığı takdirde, açıklanması geri bırakılan hüküm ortadan kaldırılarak davanın düşmesine karar verilir.

Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlemesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle aykırı davranması hâlinde mahkeme hükmü açıklar.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla

bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi hâlinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı sadece itiraz edilebilir. Temyiz yolu kapalıdır.

HAGB talep edilmesi ve kabul edilmesi hâlinde dahi karara itiraz edilebilir.

İtirazı inceleme mercii, kararı veren ağır ceza mahkemesinin numarasını izleyen bir sonraki ağır ceza mahkemesi olacaktır. Örneğin 10. Ağır Ceza Mahkemesi karar verirse 11. Ağır Ceza Mahkemesi itirazı inceleyecektir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 22.1.2013 tarihli 2012/10-534 esas sayılı kararına göre HAGB itiraz dilekçesi incelenmek üzere kendisine gönderilen mahkeme, itiraz edilen kararı hem usul hem esas açısından denetimden geçirmekle yükümlüdür. İtiraz incelemesinin sadece m.231/6'daki koşulların gerçekleşip gerçekleşmediği ile sınırlı olmayacağı, bu inceleme kapsamında sübuta, suç vasfına, delil değerlendirmelerine-savunmaya ilişkin değerlendirme de yapılabileceği vurgulanmıştır.

İtirazın reddi kararı kesindir, bir daha itiraz edilemez.

3. HAGB'nin avantajları nelerdir?

Ceza Muhakemesi Kanununun 231. maddesi, HAGB'nin “sanık hakkında bir hukuki sonuç doğurmayacağını” açıkça ifade etmektedir. Bu kapsamda;

- Verilen hapis cezası uygulanmaz.
- Bir sabıka kaydı oluşmaz.
- HAGB kararı, sadece ceza hukuku açısından değil, idari ve özel hukuk anlamında da “herhangi bir hukuki sonuç” doğurmaz.

Hakkında HAGB kararı verilen kişinin devlet memurluğu, milletvekilliği, öğretmenlik veya başkaca bir kamu hizmeti ifa etmesinin önünde hiçbir yasal engel yoktur.

Bu aşamada **sabıkasız olmak** özellikle özel sektörde iş başvurularında ve pasaport kısıtlarının kaldırılmasını talep açısından bir avantaj sağlayabilir.

5 yıl içinde kasıtlı bir başka suç işlenmediği takdirde tüm sonuçlarıyla ortadan kalkar, davanın düşmesine karar verilir.

4. HAGB'nin dezavantajları nelerdir?

HAGB bir seçenek olarak muhakeme sürecine ve hâkimin tarafsızlığına olumsuz etki yapabilmektedir.

HAGB kararına karşı şekli itirazdan başka bir kanun yolunun olmaması hak aramayı kısıtlayıcı niteliktedir. Yargıtay'ın HAGB'nin özünü oluşturan mahkumiyet hükmünü bozması mümkündür.

Her ne kadar Yargıtay'ın yeni içtihatları uyarınca, HAGB kararına itiraz üzerine inceleme merci, kararı hem mahkumiyet hükmü açısından hem de esas yönünden incelemekteyse de, fiilen aynı adliyede “komşu” ve muhtemelen benzer kararları vermiş olan bir mahkemece yapılan incelemenin objektif ve tarafsız olduğundan bahsetmek, adil yargılama süreci olarak kabul etmek mümkün değildir.

HAGB kapsamına giren suçların bir kısmı aynı zamanda erteleme ve adli para cezası kapsamındadır. Sonradan kasti bir suç işlenmesi nedeniyle geri bırakılan hükmün açıklanması hâlinde verilecek cezada erteleme ve adli para cezası seçenekleri ortadan kalkmakta, tek yol olarak hapis cezası belirmektedir.

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruda, HAGB sonrasında sanık statüsünün devam etmesi ve “yargılamanın sonuçlanmamış olması” nedeniyle, “kanun yollarının tüketilmemesi” bir kabul edilemezlik gerekçesi olarak ileri sürülebilir.

5. HAGB şartlarının oluşması ve hâkimin takdir yetkisi

Kararın açıklanması sırasında sanık yararına cezada bir indirim yapılırken veya erteleme kararı verilirken, mahkemenin olumlu düşünceleri “sanığın duruşmadaki tutum ve davranışları dikkate alınarak

yeniden suç işlemekten çekineceği hususunda kanaat oluştuğundan” vb. gibi gerekçelere yer verilmektedir.

Ancak talep edilse dahi, yine mahkemece “pişmanlık göstermediği, yeniden suç işlemeyeceğine dair kanaat oluşmadığı, kişilik özellikleri vb.” gerekçeleri ile de cezanın ertelenmesi ve HAGB istemleri reddedilebilmektedir.

KHK İLE İHRAÇ EDİLEN AKADEMİSYENLERİN İHLAL EDİLEN ÇALIŞMA HAKLARI

OHAL döneminde gerek KHK'ler ile gerekse üniversitelerin idari işlemleri ile en yaygın ve kapsamlı olarak uygulanan hak ihlali, çalışma hakkının engellenmesidir.

Barış bildirisi imzacılarından 406 akademisyen KHK'ler ile görevlerinden ihraç edilmiştir, bunun dışında imzacı akademisyenler açığa alınmış, istifa veya emekliliğe zorlanma yoluyla üniversitelerden uzaklaştırılmıştır.

Anayasanın 130. Maddesine göre üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar.

Bu nedenle, aralarında Barış Akademisyenlerinin de bulunduğu binlerce akademisyenin, idari bir tasarrufla savunmaları alınmadan, somut bir suçlama yapılmadan hükümet tarafından ihraç edilmeleri anayasa ihlalidir.

1. İhraç edilen akademisyenlerin özel sektörde çalışma hakları var mıdır?

Genel olarak bu konuda resmi olarak bir engel bulunmamaktadır. Meslekten ihraç edilenler özel sektörde sigortalı işte çalışabilirler, aynı şekilde BAĞ-KUR'a tabi bir iş yeri açabilirler.

Sağlık Bakanlığı kamu görevinden ihraç edilen sağlık meslek mensuplarının özel sağlık kuruluşlarında çalışmalarına onay vermiştir.

Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü valiliklere gönderilen resmi yazı ile meslekten ihraç edilen hemşire, ebe, doktor,

diş hekimi gibi sağlık personellerinin özelde, özel kliniklerde, özel hastanelerde çalışabileceğini belirtmiştir.

Ancak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 2 Ağustos 2016 tarihinde yayınladığı 2016-16 sayılı genelge ile Sosyal Güvenlik Kurumu'nun işten çıkışlarda kullandığı kodlara ilaveler yapılmıştır.

Çalıştığı işyeri OHAL KHK'siyle kapatılmak suretiyle işsiz kalan çalışanlar için '36' kod numarası eklenmiştir.

KHK'lere ekli listelerle kamudan ihraç edilenler için SGK **kayıtlarında 37 kod numarası ile 'Kamu Görevinden Çıkarıldı (Kanun/KHK Göre)'** notu kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle KHK ile ihraç edilenlerin özel sektörde çalışması fiilen imkânsız hâle getirilmiştir.

EMEKLİLİK

1. KHK ile ihraç edildikten sonra emekli olabilir miyim? Emekli ikramiyesi alabilir miyim?

2914 Yükseköğretim Personel Kanununun 10. maddesi uyarınca, öğretim elemanları, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda düzenlenen sosyal hak ve yardımlardan faydalanırlar.

Emeklilik hizmet ve yaş hesabı, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun yürürlüğe girdiği 2008 yılı Ekim ayı başından önce göreve başlayanlar için 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu hükümlerine göre yapılmaktadır.

Çalışma süresinin tamamının Emekli Sandığına tabi olarak tamamlanması hâlinde;

KHK ile ihraç edildiğiniz tarihte sosyal güvenlik primlerinizin tamamı Emekli Sandığına yatırılmış ve çalışma sürelerinin tamamı sadece kamuya bağlı geçmiş ise, Emekli Sandığından emekli olabilir, ikramiye, emekli maaş ödemelerinizi alabilirsiniz.

Ancak emekliliği hak etme süresi ve emeklilik yaşı, işe giriş tarihinize göre farklılık göstermektedir.

Buna göre,

- a) 08.09.1999 tarihinden **önce** 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu kapsamında göreve başlayan öğretim görevlilerinden kadınların 20 yılı yani 7200 günü tamamlaması, erkeklerin ise 25 yılı yani 9000 günü tamamlamış olması yeterli sayılmıştır.
- b) İlk defa 08.09.1999 tarihi ile 30.04.2008 tarihleri arasında göreve başlayan kadın öğretim görevlileri Emekli Sandığı kapsamında 9000 günü ve 58 yaş, erkek öğretim görevlilerinin ise 9000 gün ve 60 yaş tamamlamaları gerekmektedir.
- c) İlk kez 01.05.2008 tarihi ve sonrasında işe girişiniz yapıldıysa 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa göre emeklilik için yine 9000 prim gün sayısı ile kadınlarda 58 yaş şartı; erkeklerde ise 60 yaş şartı aranmaktadır. Ancak bu tarihten sonra işe girenler için emeklilik yaşı da kademeli olarak artırılmaktadır. Örneğin 31.12.2035 tarihine kadar 9000 günü tamamlayanlar 58/60 yaşında emekli olabilecekken, 01.01.2040-31.12.2041 arasında tamamlayanlar 61/63 yaşlarında emekli olabileceklerdir.

Prim gün sayısının daha önce tamamlanmış olması hâlinde dahi yaş şartının tamamlanması gerekmekte ve o tarihe kadar emekli maaşı bağlanmamaktadır.

2. Çalışma süresinin tamamı emekli sandığına tabi geçmemişse emekli olabilir miyim, maaş ve tazminat alabilir miyim?

SGK sistemi isteğe bağlı olmaksızın, Emekli Sandığı, BAĞ-KUR ve SSK'lı olarak çalışılan tüm süreleri "hizmet birleştirilmesi" yolu ile birleştirir ve emekliliğe esas süre hesabına dahil eder; bu nedenle çalışma- prim gün süresi ve yaş koşulu tamamlanmış ise emekliliğe hak kazanılır ve emekli maaşı bağlanır.

Ancak Emekli Sandığı Kanunu 89. maddesinde 2012 yılında yapılan değişiklikle birleştirilen hizmet süreleri üzerinden emeklilik aylığı bağlananlara, 1475 sayılı İş Kanununun 14. maddesinde belirtilen kıdem tazminatına hak kazanma şartlarına uygun olarak sona ermiş olması şartıyla emekli ikramiyesi ödeneceği hükmü getirilmiştir.

Bu nedenle; KHK ile ihraç işlemi İş Kanunu 14. maddesi kapsamında “işveren tarafından haklı sebeple (tazminatsız) işten çıkarma” olarak kabul edilmekte ve çalışma süresi içinde SSK ve BAĞ-KUR’lu sayılan süre varsa emekli maaşı bağlanmakta, ancak emekli ikramiyesi ödemesi yapılmamaktadır.

Geçmişinde SSK ve BAĞ-KUR’a tabi çalışması olan, yaşı ve yılı tamamlanarak emekli olan ancak ikramiye alamayanlar, maaş bağlandığına dair tebliğ yapıldıktan 60 gün içinde idare mahkemesine başvurabilir.

Emekliliğini kazanmış kamu görevlilerinin emeklilik talepleri, yetkili makamlar tarafından en fazla 1 ay içinde sonuçlandırılmalıdır.

3. Hizmet süresi ve prim gün sayısı dolan ancak yaşı beklerken KHK ile ihraç edilen akademisyenlerin hakları nedir?

25 yılını doldurmuş ancak yaşını doldurmamış ve hizmet sürelerinin içinde SSK ve BAĞ-KUR olmayanlar yaşını doldurduğunda emekli olabilir, ikramiyesini alabilir. Bu durumda olanların yaşını beklerken SSK veya BAĞ-KUR’lu sayılacakları bir işe girmeleri hâlinde ikramiyeleri açısından bir risk oluşmaz, ikramiyenizi emekli olurken alabilirsiniz. Ancak 2829 sayılı kanununun 8. maddesine göre son 7 yıllık hizmetlerinin en az yarısından fazlasının (3,5 yıl / yani 1260 gün ve daha fazlasını) SSK’lı veya BAĞ-KUR’lu olarak çalışır ise Emekli Sandığına memur olarak aylık bağlanamaz, işçi veya esnaf olarak aylık bağlanır, maaşı daha düşük olur.

Hizmet sürelerinin içinde SSK ve BAĞ-KUR olanlar arasında 25 yılını doldurmuş ve yaş koşulunu bekliyor olanlar, bugün için emekli ikramiyesi alamamaktadırlar. Bekleme süresi içinde SSK veya BAĞ-KUR’a kayıtlı olarak 1260 gün ve fazlası bir süre çalışmaları hâlinde o statüden emekli olacak ve emekli maaşı daha düşük olacaktır.

4. Akademik göreve tekrar iade hâlinde haklarımız ne olur?

Geçmiş hizmet süresinde SSK ve BAĞ-KUR’dan dolayı emekli ikramiyesini kaybeden herkes, eğer bir gün görevine iade olursa özlük hak-

larını tekrar kazanır ve ikramiyesini talep edebilir. Bunun için emekli olmuş olmak ve maaş bağlanmış olması hakları kullanmasına engel olmaz.

5. Askerlik borçlanması ile eksik prim gün sayısını doldurarak Emekli Sandığından emekli olma, ikramiye alma hakkı kazanabilir miyim?

- Üniversitede çalışmaya 1 Ekim 2008'den sonra başlayan akademisyenler, eğer bu tarihten önce yedek subay olarak askerlik yapmışlarsa Emekli Sandığı Kanununun sağladığı haklardan yararlanırlar.

Emekli Sandığı, askerlik borçlanmasının ödendiği tarihten itibaren 6 ay geçmeden emeklilik başvurusunda bulunulamayacağı hükmünü taşımaktadır, bu durumda KHK ile ihraçtan sonra yapılacak borçlanmalar ancak SSK veya BAĞ-KUR için prim ve süre kazandıracaktır. Askerlik borçlanması geriye yönelik olarak Emekli Sandığına tabi bir hak kazandırmamaktadır.

6. Kazanılmış maddi haklarıma el koyulabilir mi? Tedbir koyulabilir mi?

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununa, “zararların tazmini amacıyla tedbir konulması” için ek madde getirilmiştir. Gerçek veya tüzel kişiler ile kamu kurum ve kuruluşlarının uğradığı zararların tazmini amacıyla; soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından; kovuşturma aşamasında ise mahkeme tarafından, taşınmazların/taşitların/kurum ve sandıklardan alacakların devir ve temlikini önlemek için şerh düşülmesine karar verilebilecektir.

AKADEMİK UNVANIMI KULLANMAYA DEVAM EDEBİLİR MİYİM?

2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun “Unvanların Korunması” başlıklı 29. maddesinde;

“Öğretim üyeleri, bu kanunda yazılı hükümler dışında kazanmış oldukları akademik unvanlardan yoksun bırakılamazlar. Başka bir işe geçmek, emekli olmak veya çekilmek ya da işten çekilmiş sayılmak yoluyla öğretim

görevinden ayrılanlar, akademik unvanlarını taşıyabilirler. Ancak profesörlük, doçentlik veya yardımcı doçentlik unvanlarını kazananlar, her unvan dönemi içinde yükseköğretim kurumlarında fiilen iki yıl görev yapmadıkları takdirde yükseköğretim kurumları dışındaki çalışmalarında bu unvanı kullanamazlar” ifadesi yer almaktadır.

Bu kapsamda, örneğin doçent olan bir akademisyen, bu unvanı aldığı tarihten sonra fiilen iki yıl üniversitelerde görev yapmadan Kanun Hükmünde Kararname ile ihraç edilmesi hâlinde doçent unvanını kullanamayacak, 2 yıl fiilen görev yapmış olması hâlinde unvanını kullanabilecektir.

SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜ, YURTDIŞI ÇIKIŞ YASAĞI VE PASAPORT İPTALLERİ

Seyahat ve Yerleşme Hakkı;

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 13. maddesine göre;

- “1. Herkes bir devletin sınırları içinde seyahat etme ve yerleşme hakkına sahiptir.*
- 2. Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve kendi ülkesine dönme hakkına sahiptir.”*

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Ek 4. Protokolün “seyahat özgürlüğü” kenar başlıklı 2. maddesi;

- “1. Bir devletin ülkesi içinde hukuka uygun olarak bulunan herkes, bu ülke içinde serbestçe seyahat etme hakkına ve ikametgâhını seçme özgürlüğüne sahiptir.*
- 2. Herkes kendi ülkesi dâhil, bulunduğu ülkeden çıkmakta serbesttir.*
- 3. Bu hakların kullanılmasına, ulusal güvenlik veya kamu güvenliği için, kamu düzeninin sürdürülmesi, suçların önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından hukuka uygun bulunmayan ve demokratik bir toplumda gerekli olmayan herhangi bir sınırlama konamaz.*

4. Birinci fıkrada belirtilen haklar ayrıca, belirli bölgelerde, demokratik bir toplumdaki kamu yararının haklı kıldığı ölçüde ve hukuka uygun olduğu ölçüde sınırlanabilir” hükümlerini taşımaktadır.

Türk hukukunda Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü, Anayasada 23. maddede yer almaktadır.

Anayasa 23. Maddesi, “herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir” demektir.

Seyahat Özgürlüğüne hangi hâllerde kısıtlama getirilebilir?

Anayasa 23. Maddesi;

“Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak;

Seyahat hürriyeti, suç soruşturması ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek; amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.

Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilir. Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz” demektir.

Anayasanın “temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması” başlıklı 15.maddesi “savaş, seferberlik veya olağanüstü hâllerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabileceğini” belirtir.

Özellikle OHAL döneminde KHK ile yapılan hak ihlallerinde Anayasanın 15. maddesi dayanak gösterilmiştir.

OHAL dönemi dışında pasaport kısıtlarına ilişkin yasal düzenleme 5682 sayılı Pasaport Kanunu 22. ve 23. maddelerinde yer almaktadır.

Pasaport veya vesika verilmesi yasak olan hâlleri düzenleyen 22. maddesinde;

Yurt dışına çıkışları mahkemelerce yasaklananlara, “*memleketten ayrılmasında genel güvenlik bakımından mahzur bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere ve terör örgütlerine aidiyeti, iltisaklı veya irtibatı belirlenen yurtdışındaki her türlü eğitim, öğretim ve sağlık kuruluşları ile vakıf, dernek veya şirketlerin kurucu ve yöneticisi olduğu veya bu yerlerde çalıştığı İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere(...) (1)pasaport veya seyahat vesikası verilmaz*” denmektedir.

Maddenin devamında pasaport kısıtlaması getirilenlerin, açık kimlikleri (adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, ana ve baba adı ile nüfusa kayıtlı olduğu yer) ve tahdit sebebi, ilgili daireler tarafından mahallin polis makamlarına bildirileceği; ilgili polis makamlarının da bu bilgileri alır almaz bağlı bulunduğu İl Emniyet Müdürlüğü yoluyla sınır kapısı bulunan Emniyet Müdürlüklerine, nüfusa kayıtlı olduğu İl Emniyet Müdürlüğüne ve Emniyet Genel Müdürlüğüne bildirilmek suretiyle yurt dışına çıkışlarının engelleneceği ve pasaport verilmişse geri alınacağı, yurt dışına çıkması yasaklananlarla, yurt dışında kalmalarında genel güvenlik bakımından sakınca bulunduğu tespit edilenlerin, süreleri dolan pasaportları yenilenmeyeceği, kendilerine Türkiye’ye dönmeleri için seyahat vesikası verileceği açıklanmaktadır.

Türk vatandaşlarının seyahatlerinin sınırlandırılması veya yasaklanmasına dair 23. madde;

“Cumhurbaşkanı, harp tehlikesi veya memleket güvenliğine veya sağlık durumuna dokunan diğer olağanüstü hâller dolayısıyla Türk vatandaşlarının yabancı memleketlere gitmelerini kısmen veya tamamen men edebileceği gibi, siyasi ve ekonomik mülahazalarla sadece belli ülkeler için geçerli pasaport düzenlenmesine de karar verebilir” hükmünü içerir.

1. Yurtdışı çıkış yasağı

Soruşturma ve kovuşturma aşamasında yurtdışı çıkış yasağı koyma sebepleri nelerdir?

Yurtdışına çıkış yasağı, kanunda suç işlemesi şüphesi bulunanlara ve suç işleyenlere karşı ceza kanunlarının uygulanmasını sağlamak amacıyla, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde geçici olarak başvuru ve

ilgili ceza davasının kararı verilmeden önce uygulanan bir **adli kontrol tedbiridir**.

CMK m.110'a göre yurtdışına çıkış yasağı, isnat edilen suçla ilgili dava açılmadan önce soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkiminin verdiği kararla veya dava açıldıktan sonra kovuşturma aşamasında ilgili mahkemenin hâkimi tarafından verilen kararla koyulabilir.

Yasağa itiraz ve sonuçları nelerdir?

CMK'nın 111. maddesine göre soruşturma veya kovuşturma evresinde verilecek olan adli kontrol kararlarına, bu kararlarda yapılan değişikliklere ve bu tedbirin kaldırılmasına itiraz etmek mümkündür.

Adli kontrol kararına ilişkin olarak sulh ceza hâkimliklerinin veya mahkemelerin vermiş oldukları karara, Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık, şüpheli/sanığın yasal temsilcisi, eş ve katılan itiraz edebilmektedir.

Aynı zamanda Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde sanık lehine olarak itiraz edebilmektedir.

Sulh ceza hâkimliği veya mahkeme tarafından adli kontrole ilişkin olarak verilmiş kararlara, kararın öğrenildiği tarihten itibaren 7 gün içinde kararı veren merciye verilecek bir dilekçeyle veya tutanağa geçirilmesini talep ile itiraz edilebilir. Kararına itiraz edilen hâkim veya mahkeme, itirazı yerinde görürse düzeltir, yerinde görmezse en geç 3 gün içinde itirazı incelemeye yetkili olan merciye gönderir.

Yurtdışına çıkma yasağına itiraz ile ilgili başvuru, Cumhuriyet savcısının görüşü alındıktan sonra ilgili hâkim ya da mahkeme tarafından 5 gün içerisinde sonuçlandırılmaktadır.

Yurtdışı yasağının sona ermesi

Yurtdışı çıkış yasağı, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tarafından kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verilmesi hâlinde kendiliğinden ortadan kalkar. Yine soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısı tarafından bu tür kontrol tedbirlerinin uygulanmasının gereksiz olduğunun anlaşılması üzerine savcının kararı ile yasak kaldırılır.

Kovuşturma evresinde ise, sanığın talebi üzerine Cumhuriyet savcısının görüşü alındıktan sonra, sulh ceza hâkimi veya mahkeme tarafından 5 gün içinde karar verilecek şekilde tedbir kaldırılabilir.

Yargılama süreci içinde bir karar verilmese bile, mahkeme esasa ilişkin son kararlarla birlikte tedbirlerinde devam veya kaldırılması için bir karar vermek zorundadır. Bu karara karşı da itiraz ve temyiz yolu açıktır.

2. Pasaportlara el koyma-iptal-zayi şerhi

El koyulan, zayi şerhi verilen, iptal edilen pasaportumu hangi hukuki yollarla geri alabilirim?

Tüm hak ve özgürlüklere ilişkin ihlal ve kısıtlarda olduğu gibi, seyahat hürriyetine getirilecek kısıtlamaların da yasal (kanun veya KHK) dayanağı olmalı, kısıtlama hukuk kuralına uygun yapılmalı, kısıtlama kararının gerekçesi somut olmalı, itiraz ve yargı denetimi açık olmalıdır.

Soruşturma ve kovuşturma aşamasında mahkemelerce koyulan yurt dışı yasağı ve pasaporta el koyma kararları dışında Pasaport Kanunu 22. madde uyarınca mahkeme kararı olmaksızın İçişleri Bakanlığı tarafından verilen kısıtlama- iptal-zayi şerhi ile el koyma işlemleri idari işlem niteliğindedir.

İdari işlemin iptali için öncelikli olarak kısıtlamayı yapan kuruma itiraz dilekçesi ile başvurmakta yarar vardır.

İtiraz, yazılı dilekçe vermek suretiyle Nüfus Müdürlüğüne, Emniyet Müdürlüğüne, Valiliklere veya İçişleri Bakanlığına yapılır. CİMER üzerinden de itiraz dilekçesi vermek mümkündür.

Yapılan itirazın yazılı cevapla veya (60 gün içinde hiçbir cevap vermemek suretiyle) zımnen reddi üzerine de idare mahkemesine iptal davası açılabilir.

Yeşil pasaportu iptal edilenler, çocuklarıyla ilgili olarak normal (bordo) pasaport başvurusu talebinde bulduklarında pasaport çıkartabilmekteyken, KHK ile ihraç edilenler eş ve çocuklarına ait yeni pasaport taleplerinin reddedilmesi durumunda doğrudan idari işlemin iptali için idare mahkemesine dava açabilirler.

3. OHAL döneminde pasaport iptalleri ve getirilen kısıtlar

2935 sayılı Olağanüstü Hâl Kanunu ve olağanüstü hâl döneminde çıkarılan KHK'ler ile seyahat özgürlüğü başta olmak üzere, birçok temel hak ve özgürlük Anayasaya, kanunlara ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere aykırı olarak ihlal edilmiş, kısıtlama getirilmiştir.

OHAL KHK listeleri ile kişilerin, eş ve çocuklarının, yakınlarının pasaportlara el konulmuş, iptal edilmiş, kimlik numaralarına şerh konulmuş ve yeni pasaport almaları engellenmiştir.

15.08.2016 tarihli ve 674 sayılı KHK m.23 ile Pasaport Kanunu m.22'ye yapılan eklemeye göre; "yurtdışına çıkmaları mahkemelerce yasaklananların, İçişleri Bakanlığınca memleketten ayrılmalarında genel güvenlik bakımından mahzur bulunduğu tespit edilenlerin, terör örgütlerine aidiyeti, iltisakı veya irtibatı belirlenen yurtdışındaki her türlü eğitim, öğretim ve sağlık kuruluşları ile vakıf, dernek veya şirketlerin kurucu ve yöneticisi olduğu veya bu yerlerde çalıştığı İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlerin...ihraç edilen kamu personellerinin" pasaportlarının iptal edileceği şeklinde düzenlenmiştir. Hem KHK hem de kanun değişikliği ile pasaport iptallerine yasal dayanak hazırlanmaya çalışılmıştır.

6749 sayılı "Olağanüstü Hâl Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun"un 5. maddesine göre pasaport birimlerine isimleri bildirilen kişilere ve bu kişilerin eşlerine ait pasaportlar genel güvenlik açısından iptal şerhi konularak iptal edilmiştir.

Yürütmenin durdurulması kararı verilemeyeceğine dair hükümler, 667 sayılı KHK m.10'da (bu KHK ile sınırlı olarak) ve 668 sayılı KHK m.38'de (olağanüstü hâl süresince yayımlanan KHK'ler kapsamında alınan kararlar ve yapılan işlemler nedeniyle açılan davalarda yürütmenin durdurulması kararları ile pasaport iptallerine karşı kanun yolları anayasaya aykırı olarak kapatılmıştır.

OHAL'in kaldırılmasından sonra pasaportların iadesine ilişkin haklarımız nelerdir?

Hakkında adli veya idari hiçbir soruşturma yapılmayan kişilerin pasaportlarının iptaline ilişkin olarak KHK'lerde hiçbir hüküm yer almamasına rağmen, birçok kişinin pasaportuna önce "zayı" kaydı koyulmuş, daha sonra pasaportları iptal edilmiş ve yeniden pasaport alma veya iade talepleri reddedilmiştir.

OHAL'in kaldırılmasından sonra 5 Ağustos 2018 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre:

"Olağanüstü Hâl uygulamasının bitimine müteakip, İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan inceleme ve araştırma neticesinde, yasal yönden sakınca bulunmadığı tespit edilen 155.350 kişinin pasaportuna, eşleri nedeniyle konulan iptal şerhleri kaldırılmıştır.

Devam eden davalarda verilen yurt dışına çıkma tahditleri, savcılıklardan soruşturmaların güvenliği açısından tedbir maksatlı konulan şerhler, terör örgütlerine üyelikleri, iltisak veya irtibatları olduğu iddiasıyla kamu görevlerinden çıkarılanlar hakkında 6749 sayılı yasa gereği tesis edilen işlemler nedeniyle konulan şerhler devam etmektedir. Ayrıca Barış İçin Akademisyenlere uygulanan pasaport kısıtları da devam ettirilmiş, yakınlarına ilişkin kısıtlar ise farklı tarihlerde kısmen kaldırılmıştır.

4. Son durum

Anayasa Mahkemesinin 26.07.2019 tarih 2018/17635 sayılı kararı emsal alınarak Barış İçin Akademisyenler aleyhine açılan ağır ceza davalarında verilen beraat kararlarına rağmen hâlen pasaport kısıtları ile ilgili sorunlar devam etmektedir.

Kamuoyuna Yargı Reformu Strateji Belgesi olarak lanse edilen ve bir kısım kanunlarda değişiklik yapan 7188 sayılı yasa ile, Pasaport Kanununa 17.10.2019 tarihinde eklenen ek-7. maddeye göre:

"Millî güvenliğe tehdit oluşturduğu tespit edilen yapı, oluşum veya gruplara ya da terör örgütlerine üyeliği veya iltisakı ya da bunlarla irtibatı nedeniyle;

- A) 20/7/2016 tarihli ve 2016/9064 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla ilan edilen olağanüstü hâl kapsamında kabul edilen kanunlar uyarınca kamu görevinden çıkarılmaları veya rütbelerinin alınması nedeniyle pasaportları iptal edilenler ile haklarında pasaport verilmemesine yönelik idari işlem tesis edilmiş olanlardan,
- B) 18/10/2016 tarihli ve 6749 sayılı Olağanüstü Hâl Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanunun 5. maddesi ve 27/6/1989 tarihli ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin geçici 35. maddesi uyarınca pasaportları iptal edilenler ile haklarında pasaport verilmemesine yönelik idari işlem tesis edilmiş olanlardan,
- C) Mahkemelerce yurt dışına çıkmaları yasaklananlar hariç olmak üzere bu Kanunun 22 nci maddesi uyarınca pasaportları iptal edilenler ile haklarında pasaport verilmemesine yönelik idari işlem tesis edilmiş olanlardan,

haklarında aynı nedenlerden dolayı; devam etmekte olan herhangi bir idari veya adli soruşturma veya kovuşturma bulunmayanlara, kovuşturmaya yer olmadığına, beraatine, ceza verilmesine yer olmadığına, davanın reddine veya düşmesine karar verilenlere, mahkumiyet kararı bulunanlardan cezası tümüyle infaz edilenlere veya ertelenenlere, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilenlere, başvurmaları hâlinde kolluk birimlerince yapılacak araştırma sonucuna göre İçişleri Bakanlığınca pasaport verilebilir.”

Böylelikle OHAL döneminde çıkartılan KHK'lerle pasaportları iptal edilenlerin, haklarındaki idari veya adli işlemler lehine sonuçlanmışsa pasaportları iade edileceği, bu şekilde pasaportları iptal edilenler veya pasaport talepleri reddedilenlere, kolluk birimlerince yapılacak araştırma sonucuna göre İçişleri Bakanlığınca pasaportları verilebileceğine dair yasal düzenleme yapılmıştır.

B-PSİKO-SOSYAL DESTEK REHBERİ

TRAVMA NEDİR?

Ruhsal açıdan travmatik bir olayın ne olduğu konusunda tartışmalar uzun zamandır yürümektedir. Anna Freud 100 yıl kadar önce ‘travma’ teriminin aşırı ve çoklu kullanımlarının kavramın içeriğini boşaltabileceği konusunda endişesini dile getirirse de (akt. Levine 2014), neyin travmatik bir olay olduğunun kapsamı son 10 yılda alanda çalışanları endişelendirecek kadar daraltılmaktadır. 2012 yılında ABD merkezli SAMSHA (Substance Abuse and Mental Health Services Administration) kuruluşu tarafından yapılan tanıma göre: “Travma, bir bireyin fiziksel veya duygusal olarak zararlı veya tehdit edici olarak deneyimlediği ve bireyin fiziksel, sosyal, duygusal işlevselliğini veya ruhsal açıdan iyi hissetmesini olumsuz etkileyen bir olay, olaylar silsilesi veya bir dizi koşuldan kaynaklanır.” Amerikan Psikiyatristler Birliği tanımladığı ve DSM’de bu değişim çarpıcı olarak görülmektedir. DSM-III (1980) travmatik olayları “alışılabilir insan deneyiminin ötesinde” nitelendirmesi ile betimlemeye başlarken DSM-IV’te (1994) kişinin karşısında çaresizlik, korku ve dehşete düşme ve yok olma tehdidi deneyimlemesi travmatik olayın belirleyicisidir. DSM-V’te (2013) ise tüm bunların kapsamı genişlettiği öne sürülerek olayın alışılabilir insan deneyiminin ötesinde olmasının ve kişinin öznel deneyiminin travmatik olaya etkisi ortadan kaldırılmış, travmatik deneyim bir enfeksiyon hastalığı gibi tıbbileştirilerek ve tek bir mikroorganizma tarafından oluşturulan bir hastalık gibi ‘standart’ olarak tanımlanmıştır.

(elbette ki dayak, tecavüz, ev içi şiddet aslında travmatik ve oldukça olağan bir deneyimdir Hermann (1992,1997)). DSM-V'te travmatik olay “doğrudan yaşanan ya da doğrudan tanıklık edilen ya da aile bireyi ya da yakın arkadaşın başına gelen ya da mesleki olarak deneyimlenen gerçek göz korkutucu bir biçimde ölümle ya da ağır yaralanmayla karşı karşıya gelmiş ya da cinsel saldırıya uğramış olma” olarak tanımlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanı sistemi olan ICD'de benzer bir değişiklik söz konusudur. ICD-10'da “hemen hemen herkeste yaygın sıkıntı nedeni olabilecek son derece tehdit edici veya katastrofik özellikte stresli bir olay veya duruma (kısa veya uzun süreli olarak) maruz kalmak” olarak değerlendirilirken, ICD-11'de “aşırı derecede tehdit edici veya korkunç bir olaya maruz kalmak” olarak nitelendirilmektedir.

Aron ve Starr (2013), modern travma kuramlarının köklerini 1900'lü yılların başında sanayi ve demiryolu kazalarına bağlar. Demiryolları şirketlerinin avukatları travmatik nevrozların hastanın nevroza yatkınlığından köken aldığını söyleyerek travmaya ne yol açar ve zararı kim telafi etmeli sorularının yanıtını kurbanı suçlayacak şekilde ararken, 1. Dünya Savaşı'nın çıkması ile savaş gazilerini tedavi ve rehabilite etmek ve hatta tazmin etmekle yükümlü devletler işin içine girer ve böylece psikiyatrik tanılarının siyasi, ekonomik ve sosyal güçler tarafından nasıl şekillendiği gözler önüne serilir. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra hekimler tek tek acı çeken bireyler yerine devletlerinin ihtiyaçlarını göz önünde tutmaya ikna edilmektedir. Travmatik nevroz yaşayan askerlerin, feminen ve pasif eşcinsel eğilimler gösteren güçsüz erkekler olduğu söylenirken; nörolog Herman Oppenheim travmatik nevrozun travmatik olayla ilişkili olduğunu, sadece güçsüzlük ya da ekonomik tazminatla açıklanamayacağını öne sürerek Charcot gibi devletli meslektaşlarını öfkeliendirmektedir (Aron ve Starr 2013). Freud da Oppenheim'a benzer şekilde travmanın, zihni koruyan örtüde bir deliğe yol açtığını ve dış uyaranla, zihnin bu uyarıyı işleme kapasitesi arasındaki dengenin bozulduğunu öne sürmektedir (akt. Schottenbauer ve ark. 2008). Günümüzde travmanın bir ruhsal hasar ortaya çıkarttığı yadsınamayacak kadar açıktır, ancak travmanın tanımının daraltılması belki de en çok faillerin elini güçlendirmektedir.

Bu nedenle ruhsal travma alanının emektarlarının travmayı nasıl tanımladıklarına göz atalım: Travma alanında çığır açan *Travma ve İyileşme* kitabının yazarı Judith Herman (1992, 1997) psikolojik travma çalışmasını hem doğal dünyadaki insani incinebilirlikle hem de insan doğasındaki kötülükle yüz yüze gelme ile ilişkilendirir. Herman'a göre psikolojik travma "dehşetengiz olaylara tanık olmaktır" (s. 1) ve "bir güçsüzlük acısıdır" (s. 42). Travma alanının duayenlerinden Briere ve Scott (2014), "kişinin içsel kaynaklarının kısa süre için de olsa baş etmekte yetersiz kaldığı ve uzun süreli psikolojik belirtiler üreten aşırı ölçüde üzücü bir olayın" (s.4) travmatik olduğu yönünde kanaatlerini bildirmektedirler.

Briere ve Scott (2014) belli başlı travma türlerini; çocuk istismarı, kitlesel kişilerarası şiddet, doğal afetler, büyük çaplı taşımacılık kazaları, yangın ve yanıklar, motorlu araç kazaları, tecavüz ve cinsel saldırı, yabancıların fiziksel saldırısı, yakın partner şiddeti, seks ticareti/ taşımacılığı, işkence, savaş, başka birinin intiharı/cinayet ile yüz yüze gelmek, yaşamı tehdit eden tıbbi durumlar ve acil durum çalışanlarının travmaya maruz kalması olarak sıralamaktadırlar (s. 5-16). Amerikan Ulusal Çocuk Travmatik Stres Ağı ise travmatik olayları sıralarken "cinsel taciz ve saldırı, fiziksel taciz ve saldırı, duygusal taciz/psikolojik kötüye kullanım, ihmal, tekrarlayan kazalar, hastalıklar/tıbbi işlemler, ev içi şiddete maruz kalmak veya tanıklık etmek, topluluğa yönelik şiddete maruz kalmak ya da tanıklık etmek, kişisel ya da kişilerarası aşırı şiddete maruz kalmak ya da tanıklık etmek, doğal ve insan eliyle oluşan afetlere maruz kalmak, zorla yerinden edilmek, savaş/terörizm/politik şiddet, travmatik yas/ayırılma, sistemin yol açtığı travmalar (evden travmatik şekilde ayrılma, travmatik yerinden edilme, kardeşlerinden ayırmak, kısa süre içinde sürekli yer değiştirmek gibi)" diyerek savaş/terörizm/politik şiddete ayrı bir başlık açmaktadırlar.

POLİTİK ŞİDDET VE TRAVMA

Politik şiddet, insan eliyle kasıtlı olarak ortaya çıkarılan pek çok kitlesel travmatik yaşantıyı kapsar. Bunlar, savaş, yerinden edilme, etnik çatışmalar, işkence gibi doğası itibarıyla yaygın insan hakları ihlallerine neden olma potansiyeline sahip travmalardır.

Politik şiddet söz konusu olduğunda, tanısız sınıflandırma sistemlerinin travmatik olaya ilişkin yukarıda tartışılan daraltılmış tanımlamaları özellikle sorunlu hâle gelmektedir, çünkü bu yaklaşımlarda travma öncesi koşullar göz ardı edilir; failer ya da yaptıkları eylemlere dikkat edilmez. Travma sonrası stres bozukluğu (TSBB) tanısı yalnızca travma sonrası duruma odaklanır, ancak politik şiddetten kaynaklı kayıpları ve mağduriyeti anlamak için travma öncesi koşulların; tarihsel, sosyal ve politik bağlamın da dikkate alınması gerekir (Becker 1995, s. 99-110; Herman 1992, s. 115-122; de Jong 2002, s. 40-42).

Politik şiddet ortamında El Salvador'da ders veren ve araştırmalar yapan Ignacio Martín-Baró travmayı, *“baskıcı ve sömürücü sosyal ilişkilerin insanlık dışı sonucuna dayanan sosyal sistemden kaynaklanan normal bir etki”* olarak tanımlar ve *“Travma hem kökenleri hem de yol açtığı sonuçlar nedeniyle sosyal olarak anlaşılmalıdır”* der (Martín-Baró 2003, s. 295). Bu tür bir değerlendirme, travmaya maruz kalmanın mağduriyetin temelleri olarak insan hakları ihlallerini hesaba katar ve sosyopolitik bir sorunu psikopatoloji olarak sunmaz. Travmaya maruz kalmayı bu yolla tanımlamak –buna yol açan durumu belirlemek- belirtilerin TSSB tanısına indirgenmesinin önüne geçer (Lira 1994, s. 95-100).

Pinochet döneminde Şili'de psikolog olarak çalışan David Becker de, *“politik şiddet durumlarında travmatik yaşantılar insanların politik davranışlarını düzenlemek ve kontrol etmek amacıyla yaratılan mağduriyetin bir sonucudur”* der (Becker 1995, s. 99-110). Bu gibi durumlarda, travma sosyal ve politik kontrolün bir ifadesi; egemen ideoloji dışındaki kanaatleri yanlış bir ideolojiyi savunulara karşı kullanılan terör anlamına gelmektedir. Travmanın sosyal kökenlerini hesaba katarak, psikoloji sadece mağdura değil, travmanın desteklediği

duruma, ideolojik bağlama, şiddetin kurumsal bir statü kazanmasına yardım eden ekonomik ya da dini yapıya da odaklanmış olur.

Politik Şiddetin Bileşenleri

Sosyal anlamla yüklü fiziksel zarardan kaynaklanan *doğrudan şiddet*, bir tarafın, diğer bir tarafa karşı psikolojik (örneğin, aşağılamak, küçümsemek, azarlamak) ve fiziksel şiddet (örneğin, ateş etmek, bombalamak, etnik temizlik yapmak) içeren eylemlerde bulunmasıdır. Ani, kişiye özel, ölümcül, aralıklı olarak gerçekleşebilen, öznenin eyleminin nesne tarafından doğrudan gözlenebildiği, kasıtlı, ahlak dışı ve önlenilebilir bir şiddet türüdür (Christie ve ark. 2001).

İrk, cinsiyet, yaş ve sınıfla ilişkili *yapısal şiddet*, bir tarafın, diğer bir tarafa karşı doğrudan olmayan şiddet eyleminde bulunmasıdır. Olağan, kişisel olmayan, sürekli, doğrudan olmayan, yavaşça ölüme götürebilen, kişinin iyilik hâline karşı kronik saldırı içeren, ahlakdışı olan, somatik (bedensel) mahrumiyete ve yoksun bırakmaya neden olan, devamlı şekilde süregelen, genellikle öznenin eyleminin nesne tarafından algılanamadığı ve eylemlerin hafifletilebileceği şiddet türüdür (Christie ve ark. 2001).

Kültürel şiddet yoluyla da kültürün özellikleri doğrudan ya da yapısal şiddeti meşrulaştırmak için kullanılır. Sömürü ve baskının olağan olduğunun öğretilmesi-görmezden gelinmesinin teşvik edilmesi – eğitimde ırkçı öğeler, dinde önyargı ve ayrımcılığın meşrulaştırılması, terör karşıtı kampanyalarda ve medyada bazı grupların vahşi, cahil, yıkıcı olarak tanımlanması, bilginin kültürel üretiminde akademik çalışmaların desteğiyle bazı grupların diğerlerinden üstün olarak yansıtılması kültürel şiddet örnekleridir.

Politik şiddette bireysel ve toplumsal anlam sistemlerinin, sivilleri hedef almak, işkence, cinayet ve kaybetme gibi eylemler yoluyla tahribatı ve değişimi söz konusudur. İnsanlıktan uzaklaştırma, yalanlar, sosyal aidiyet eksikliği yaratmaya yönelik dışlayıcı dil yaygın olarak kullanılır. Ayrımcı bir ideolojinin ve nefret söyleminin güçlenmesine de yol açan bu şiddet, ona maruz kalanların dışlanmasına, yok sayılmasına ve hatta yok edilmelerinin meşru görülmesine yol açar.

Politik şiddette etnik ve muhalif gruplar zulme ve şiddete maruz kalır. Mevcut rejime karşı olanlar düşman olarak görülür ve işkence, cinayet, gözaltında kayıp, köy yakma, dini ve kültürel taciz gibi muameleler görürler. Bunların sonucunda bu gruplar kayıplar, yoksulluk ve yoksunluk içinde yaşamak zorunda bırakılırlar. Düşmanlaştırma, aslında doğrudan bu kişi ya da grupların toplumun üyesi olarak görülmedikleri, bu nedenle de cezalandırılma nesnesi hâline geldikleri bir tür kapatmaya da yol açar. Bu kapatma kimi zaman doğrudan hapsedme şeklinde ama çoğu zaman da bir tehdit odağı olarak tanımlanarak sürekli bir gözaltı şeklinde olur.

Politik Şiddetin Sonuçları

Politik şiddet temelli travmatizasyon, özellikle otoritenin ardışık ve kümülatif yaralanmalara neden olacak şekilde insan haklarını ihlal etme gücüne sahip olduğu, belirli bir sosyal bağlamda ortaya çıkan bireysel ve kolektif bir süreç sonucunda yaşanır (Becker, Morales, Aguilar 1994). Politik şiddetin stratejisi genellikle yalnızca insanlara zarar vermek değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin dokusunu bozmak ve yaşam tarzını değiştirmektir. Ignacio Martin-Baro'nun (1996) öne sürdüğü gibi, politik baskı yalnızca kişisel hasara değil, aynı zamanda sosyal yapıda ve kurumlarda da hasara yol açar, normlar, değerler ve ilkelerin altı oyulur; sosyal kutuplaşma ve sosyal ilişkilerin erozyonuna neden olur. Sosyal bağların erozyonu ve insanlar ve topluluklar arasındaki bağlantının ve güvenin çökmesi, başka gruplardakiler olumsuz “diğeri” hâline geldikçe sıradanlaşır (Beneduce et al. 2006).

Politik sebeple uygulanan şiddet, insanlara, başkaları tarafından verilen değeri anlatır, toplumdaki yerlerini söyler. Hayatta kalanın topluma aidiyet algısı politik şiddetle yerle bir edilir (Becker 2001) ve bu etki bireysel semptomatolojiden bir varoluşsal krize gider. Bireysel kimliği olduğu kadar sosyal kimlik algısını da sarsar. Gücün sistemik istismarı insanları güçsüz (Wineman 2003) ve iktidarsız (Beneduce et al. 2006) hâle getirir. Sosyal etkileşim ve iyi oluş için güven ve bağlantı duygusu şarttır (Williamson ve Robinson 2006). Politik travma, güvende olmama duygusu, güvensizlik ve kopukluk yaratır (Staub 2006). Hayatta kalanlar insanlıklarından edilir ve şiddet, terör ve ölüm günlük yaşamın bir parçası

hâline geldikçe sosyal ilişkilerde güvensizlik, korku ve saldırganlık hâkim olur. Politik travma bireylerin kendi deneyimlerini diğerlerinin söylediklerinden ayırdıkları gündelik yaşamlarını etkiler (Lykes 2000). Bu, hiçbir yerin güvenli olmadığı ve ölümlerle yaşam arasındaki çizginin tamamen silindiği bir dünya yaratır.

Bu tür şiddet yalnızca bedeni ve zihni değil, aynı zamanda sosyal yaşamın ve anlamın sürekliliğini tehdit eder ve bir kültürel yıkım süreciyle birlikte gider. Bu belki, politik çatışmalar sırasında, özellikle bir kişinin bütün kayıtlarının da yok edildiği “kaybedilme” süreci yoluyla anlaşılabilir. Fiziksel beden ortadan kaldırılır ama kimliğe dair bütün izler de. Kaybetme çok özel bir yara türüdür; hem beden hem bilgi yok olur. Kimliğin yok edilmesinde başka yollar da kullanılır. Barışçıl eylemlerde öldürülenlerin terörist olarak tanımlanması gibi, sembolik olarak ikinci kez öldürme girişimidir. Bir başka deyişle, travmatizasyon yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda politik şiddeti anlatan söylev ve konuşmayla da ilişkilidir.

Martin Baro (2003), politik şiddetin bir özelliğinin yalanlar olduğunu söyler. Kamuya yönelik yanlış açıklamalardan kurumların uzlaşmasına kadar uzanan yalanlar. Aşırı durumlarda bu soykırım ya da kitlesel şiddete kadar uzanır, etnik gruplar hedef alınır. Bu tür şiddet, mağduru, özellikle imha, soykırım, işkence, sakatlama söz konusu olduğunda, insancıl kabul edilenin dışına yerleştirir. Yalnızca mağdurlara toplumdaki yerleri ile ilgili değil, aynı zamanda kendilerine karşı eylemler ve sözler yoluyla insanlıktan uzaklaştırılırlar.

Travmaya insan neden olduğunda ve bu kasıtlı olduğunda psikososyal etkilerin daha uzun süreli ve daha ciddi ortaya çıktığı bilinmektedir. Tecavüz ve işkence en ciddi psikolojik hasara yol açan travma türleri olarak kaydedilmiştir (insan eliyle kasıtlı olarak uygulanan ve bireysel olarak maruz kalınan iki travma).

Politik şiddette ise durum daha karmaşıktır. Politik şiddet genellikle daha büyük stratejilerin (savaş-çatışma çıkarma, rejim değişikliği yapma, kişisel ve politik çıkarlar elde etme, muhalifleri susturma gibi) bir parçası olarak gerçekleştirilir, yani politik şiddet aniden, durduk yerde

ortaya çıkmaz (örneğin, sömürgeci ülkenin yönetimini sağlamlaştırmak amacıyla ırk ayrımcılığı siyaseti gütmesi - Ruanda).

Dolayısıyla, şiddete kaynaklık eden, şiddeti besleyen ya da engellemeyen gücün tutumu tehdit algısını artırarak sosyal kutuplaşmaya, bu da insanların daha incinebilir, daha tehlikede hissetmesine neden olur (faillerin yakalan(a)maması, cezalandırılmaması, nefret dili vb). Ayrıca tüm politik şiddet temelli travmaların yaşam koşullarını kötüleştirme potansiyeli vardır (ekonomik kayıplar-ışını kaybetme, parçalanmış aileler-aile üyelerinin bir kısmının başka bir yere gitmek zorunda kalması, hapsedilme, sosyal kaos ve kültürel değişim-yerinden edilenlerle göç alan bölgelerde yaşayanlar arasındaki çatışmalar). Bu sonuçlar, politik şiddetin her zaman toplumsal bir travmaya yol açtığı açık göstergeleridir. Politik şiddetin nesnesi asla doğrudan yöneldiği kişi ya da gruplar olmaz, bu kişi ya da grupların tüm ilişki ağına yayılır. Politik şiddetin yarattığı dehşet ve travmanın büyüklüğünün nedeni de bu yayılma gücüdür.

Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana savaşlar ve çatışmalar sivilleri giderek daha çok hedef almıştır. Pek çok ülkede, iktidarlar, bir sosyal kontrol stratejisi olarak baskı yöntemini kullanır ve bu otoriter rejimlerde tüm toplum etki altındadır. Faundez (1994) Latin Amerika'da toplum üzerinde terör yaratmak için kullanılan psikolojik savaş mekanizmalarını analiz ettiği çalışmasında işkence, sistematik propaganda, yerinden etme, kaybetme, politik infaz ve cinayetler, şantaj, işinden etme ve baskın gibi yollardan söz eder. Bunlara ek olarak, pek çok örnekte görülen başka psikolojik mekanizmalar da vardır (soykırım tecavüzleri, etnik temizlik, silahlı çatışmalarda sivillerin potansiyel asker dolayısıyla düşman olarak görülmesi ya da "sosyal yeniden yapılanma" programının bir uygulaması olarak köy yakmalar).

Savaş ve politik baskı dönemlerinde kitlesel şiddet eylemleri, örneğin katliamlar sıklıkla ortaya çıkar ve ciddi belirtiler yaratır (üzüntü, yas, öfke, adaletsizlik algısının yanı sıra, toplumsal kopuş gibi sosyal etkiler). Bu etkilerin tümü birbiriyle ilişkili, birbirini doğuran etkilerdir. Örneğin işinden edilmek, hem maddi kayıp hem de sosyal statü kaybı ve kültürel çevreden kopuş yoluyla kimlik kaybına neden olabilir.

Politik şiddet aynı zamanda kişinin onurunu hedef alır. Örneğin işkence, sadece kişiden bilgi alma amaçlı yapılmaz, işbirliği yapmasını da sağlamayı hedefleyerek birey ve grup üyesi olarak yıkıma uğratır.

Politik Şiddet ve İnsan Hakları İhlalleri

İnsan hakları sistematik olarak ihlal edildiğinde, bireyler, aileler, toplum ve kültür için kalıcı etkiler yaratır. Hak ihlaline uğrayan kişiler için ailesel, sosyal, kültürel kaynaklardan da mahrum edilme söz konusu olur. Araştırmalar, hak ihlallerine maruz kalmanın mahrumiyet ve başka zorluklarla birleştiğinde ruh sağlığının olumsuz etkilendiğini, travmaya bağlı sorunlara yol açabildiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda benlik algısı, öz yeterlik ve temel varoluşsal inançların yanı sıra öfke, aşağılanma ve ihanete uğramışlık hissediler.

İnsan hakları ihlallerine bağlı olarak ortaya çıkan psikolojik sonuçları açıklayabilecek bir modelde, kişilerarası süreçler, kontrol algısı ve birey ve grup kimliği etkili mekanizmalar olabilir. Bu mekanizmaların etkileyebileceği travma sonrası çevre de bu deneyimler ve psikolojik sorunlar arasındaki ilişkiye aracılık edebilir (Nickerson, Bryant, Rosebrock ve Litz 2014).

Kişilerarası süreçler

İnsan hakları ihlalleri, insanın bir başka insana yaptıkları nedeniyle ortaya çıktığı için doğası itibarıyla kişilerarasıdır. Bu nedenle insan doğasına ilişkin olumlu temel inancı bozarak psikolojik etkiler yaratır. Bu temel inancın bozulması dikkatin olumsuz kişilerarası davranışlara odaklanması, güvende hissetmeme ve bağlanma sorunları gibi sonuçlar doğurabilir. İnsanın potansiyel olarak tehlikeli olduğuna ilişkin böyle bir inanç insanlardan uzaklaşmaya neden olarak travma sonrası stres bozukluğunun kaçınma, depresyonun içe çekilme ya da öfke belirtilerine neden olabilir.

Kontrol algısı

Kişinin kontrolünün olmadığı ya da kontrolünün kasıtlı olarak elinden alındığı travmalara çok kez maruz kalması, dünyayla etkileşim kurma yolunu etkileyerek psikolojik sağlığını bozabilir. Tekrarlayan biçimde

çaresiz bırakılmak kontrol algısını bozarak yeterlik inancını sarsar. Bu da bir yandan sorunlar ortaya çıktığında yetersizlik algısı nedeniyle çözüm çabasına girmeyi engellerken, bir yandan da yeni stres kaynakları karşısında kırılabilirliği artırabilir. Bu şekilde zor durumlarda içe çekilme ve kaçınmayı artırarak depresyon ve kaygı belirtilerini ortaya çıkarabilir. Kontrol algısının bozulması aynı zamanda bozulmuş kişilerarası süreçlerle de etkileşime girerek sosyal durumlarda belirginleşen tehdit algısı nedeniyle içe çekilme ve izolasyon belirtilerini şiddetlendirebilir. Kontrolsüzlük diğer yandan hayal kırıklığı ve öfke tepkileri de doğurabilir.

Birey ve grup kimliği

Tekrarlayan biçimde hak ihlallerine maruz kalmak bireyin ya da grubun davranışsal ya da duygusal açıdan bağımsızlığını ya da kimlik duygusunu sarsarak başarısızlık, yetersizlik, yabancılaşma, benliği ve geleceği üzerine kontrolü kaybetme duygularına neden olabilir. Bu şekilde birey ya da grup kimliğinin toplumda statüsünü sarsarak öz saygı ve gruba aidiyeti zedeleyebilir. Bu da sosyal, duygusal, algısal ve işlevsel boyutlarda çeşitli sorunlara yol açar.

Travma sonrası çevre

Kişilerarası süreç, kontrol algısı ve kimlik boyutları travma sonrası çevrede etkilidir. Örneğin, şiddete maruz kalma durumunda güven duygusunun yeniden sağlanabilmesi için koşulların elverişli olması ya da güvenli ilişkiler kurulabilecek bağlamların devreye girebilmesi önemlidir. Travmanın ardından güvenliğin yeniden sağlanması, etkilenenlerin sağaltımı, failerin cezalandırılmasına yönelik girişimlerin başlatılması gibi pek çok adım travma sonrası çevre ile ilişkili olabilir.

Süreğen Travmatik Stres

Politik şiddet temelli travmaların pek çoğu süreğen bir özelliğe sahiptir. Travmaya ilişkin mevcut kavramların ve sınıflandırmanın pek çok toplumsal travma için yetersiz kalmasının bir başka nedeni de budur. Tehdidin gerçekte sürüyor olduğu durumlar travma sonrası stres bozukluğu ya da karmaşık travma sonrası stres bozukluğu gibi travmatik

stres kavramları ile ele alınamaz. Bu kavramlar travma maruziyetinin (tek seferlik ya da bir süre devam eden) geçmişte olduğu ve bittiği gerçeğine dayanır; devam eden travma belirtilerini önceki deneyimlerle koşullanan uyumsuz “yanlış alarm”lar olarak ele alır; iyileşmenin bu yanlış alarm tepkilerini güvenli bir ortamda ele almakla gerçekleşeceğini varsayar (Stevens, Eagle ve Kaminer, 2013).

Travma maruziyetinin geçmişte bir süreliğine yaşanıp sona erdiği düşüncesi şiddet, çatışma ve başka pek çok türden travmanın gündelik yaşamına sirayet ettiği insanların ve toplumların deneyimlerini ele almada yetersiz kalır. Dünya üzerinde milyonlarca insan için süregiden tehlike ve tehdide ilişkin beklenti gerçekçidir ve bu beklenti genellikle korunacak ve “iyileşecek” güvenli yerlerin olmadığı bir çevrede gerçekleşir. Bu nedenle süregiden, gerçekçi tehdit maruziyetinin psikolojik etkilerini anlamaya yönelik bir çerçeveye ve devam eden şiddet ya da çatışma ortamında yaşama gerçekliğiyle uyumlu müdahale stratejileri geliştirmeye gereksinim vardır.

Süreğen travmatik stres kavramı, 1980lerde Güney Afrika’da yaşanan politik şiddet ve baskı ortamında ırkçılık karşıtı bir grup ruh sağlığı uzmanı aktivist tarafından ortaya atılır ve literatürde ilk olarak Straker (1987) (ve Sanctuaries Counselling Team) tarafından ele alınır. Gözaltına alınan, işkenceye uğrayan, dövülen, vurulan ve ölümlerle tehdit edilen mağdurlarla çalışanlar, pek çok vakada terapinin, danışanların gelecekle ilgili gerçekçi yeni tehdit beklentileri ve istikrarsız koşullarıyla sınırlandığını gözlemlerler. Bu tür süreğen stres koşullarının etkisi, geçmiş travmatik olayların bugüne etki etmesine odaklanan travma sonrası stresten farklı olacaktır.

Süreğen travmatik stres düşüncesi, politik ve toplumsal şiddetin dünya genelinde pek çok insan için yaygın olması nedeniyle travma maruziyetinin, geçmişte ve bitmiş olmaktan çok hem güncel hem de gerçekçi olarak gelecek için öngörülen bir durum olmasına bağlıdır. Süreğen travmatik stresin ayırıcı özellikleri, bağlamı, stres yaratan koşulların yeri, gerçek ve algılanan ya da hayali tehdit arasında ayırım yapmanın zorluğu ve dışsal koruyucu sistemlerin yokluğudur (Eagle ve Kaminer 2013).

Bağlam

Süreğen travmatik streste tehlike ve tehdit büyük oranda faili meçhul ve öngörülemez, bir yandan da yaygın ve dayanıklıdır. Süreğen travmatik stresin ortaya çıkması olası bağlamlardan biri, düşük yoğunluklu savaş yaşanan ya da sivilleri de hedef alan terör saldırıları gerçekleştirilen ya da cezasız kalan baskıcı devlet uygulamaları sürdürülen çatışma bölgeleridir. Süreğen travmatik stres için ikinci yaygın bağlam kronik toplumsal şiddetin yaşandığı, çetelerin ya da mafyatik yapılanmaların baskın olduğu ortamlardır. Yabancı düşmanlığının hâkim olduğu ortamlar da süreğen travmatik stres olasılığını ortaya çıkarır. Yerinden edilen insanların yerleştikleri yeni bölgelerde ayrımcılığa maruz kalması süreğen travmatik stres için ciddi bir risk barındırır.

Stres kaynaklarının zamansal konumu

Travmatik strese ilişkin bütün kavramsallaştırmalar, stres kaynağına maruziyetin ardından ortaya çıkan belirtileri tanımlar. Süreğen travmatik stres ise bu belirtilere ilişkin farklı bir odak belirler. Süreğen tehdit ortamlarında yaşayanlar genellikle geçmiş travmatik maruziyetler yaşamış olsalar da zihinleri birincil olarak şu anki ve gelecekteki güvenlikleriyle meşguldür. Odak bu şekilde beklenen tehlike olduğunda düşünme ne olabileceğine ilişkin fantezilerle ve bunlardan kaçınma yolları ile baskılanır. Böylece, bilşte baskın olan intrüsyonlardan çok, güvenlikle meşguliyet ön plandadır. Özetle, süreğen travmatik streste zihin geçmişte olup bitmiş olayın işlemlenmesinden çok, potansiyel gelecek travmalara odaklanmış durumdadır.

Gerçek ve algılanan ya da hayali tehdit arasındaki fark

Süreğen travmatik streste tanımlayıcı özelliklerden biri gelecek tehlide ilişkin gerçekçi değerlendirmedir. Terör, şiddet, çatışma, insan hakları ihlalleri gibi farklı travmaların ardarda yaşandığı durumlarda ise, güvenlikle, gelecekle ilgili endişe yaşamamak olağan dışı olarak değerlendirilebilir. Süreğen travmatik stres, aslında kişiyi ağır bir öngörülemezlik, belirsizlik durumuna sokar ki, bunun en önemli sonucu hareketsizlik, eylemsizliktir. Bu tür bir travmaya yol açan şiddetin de amacı budur: kişi ya da grupları eylemsizliğe mahkum etmek.

Güvenli ortamdan mahrumiyet

Süreğen travmatik stresin ortaya çıktığı koşulların bir başka özelliği de, olağan kanun ve düzenin yokluğudur. Savaş ve sivil çatışma durumlarında toplumun normal işleyişinde var olan yargılama, cezalandırma gibi işlevler ortadan kalkar. Hatta, baskıcı rejimlerde şiddetin ve zulmün failleri, toplumun korunmasından sorumlu olanlardır. Bu gibi durumlarda kanun çözümün değil, sorunun bir parçasıdır.

Süreğen travmatik stres kavramının geliştirildiği Güney Afrika'daki ırkçı uygulamalar nedeniyle yıllar boyunca aşırı korku ve tehdit ortamlarında yaşayan insanların tepkilerinden yola çıkarak Martín-Baró (1989), dört temel belirti tanımlar:

- kırılma hissi
- aşırı uyarılmışlık
- yaşamı üzerinde kontrol kaybı ve yetersizlik hissi
- deneyim ve bilgisinin geçerliğini nesnel olarak değerlendirmeyi olanaksız hâle getiren değişmiş gerçeklik duygusu.

İnsanlıktan uzaklaştırmaya neden olan süreğen travma koşullarına adaptasyonun gerekliliğinden kaynaklanan bilişsel ve davranışsal değişimler içinse Samayoa (1987) hem semptomatik hem de yaşananlarla uyumlu olarak değerlendirilebilecek tepkileri şu şekilde belirlemiştir:

- seçici dikkatsizlik ve önyargılara sarılmak
- mutlakçılık, idealizasyon, ideolojik katılık
- kuşkuculuk
- paranoid savunmacılık
- nefret ve intikam arzusu.

Sonuç olarak süreğen travmatik stres, güvenlik ve tehlike alanları hatta zamanları belirlemenin işe yarayabileceği yordanamaz bir çevreye maruziyeti içerir.

TRAVMA SONRASI ORTAYA ÇIKAN RUHSAL BELİRTİ VE HASTALIKLAR

Akut dönem; travma sonrası ilk günlerde etkilenen kişilerin çoğunda olağan ruhsal tepkiler gözlenir.

Travma sonrası erken dönemde olağan ruhsal tepkiler

Fiziksel	Yerinde duramama, sinirlilik, tahammülsüzlük, acıkma ve tatlı, kahve, sigara ya da alkol içmek için yoğun aş erme, çarpıntı, nefes darlığı, hızlı ve yüzeysel solunum, baş dönmesi gibi belirtiler, hazımsızlık, bulantı, kabızlık, ishal, mide bağırsak sorunları, uyku bozukluğu, yorgunluk, bitkinlik, kas gerginliği veya ağrı, baş ağrısı gibi genel bedensel belirtiler ve kronik sağlık durumlarının kötüleşmesi.
Emosyonel/ duygusal- duygulanımsal	Çökkünlük, mutsuzluk, ağlamaklı olma, kaygı, korku, suçluluk, utanç, kendini suçlama, apati, duygusal donukluk, aniden aşırı endişeli olma, umutsuzluk, kontrolü kaybettiğini hissetme, panik, tahammülsüzlük, sabırsızlık, öfke, düşmanlık, kızgınlık duygudurumda oynaklık.
Bilişsel	Yanlış inanışlar, gerçekliğin kaybı, tekrarlayıcı düşünceler, endişe, durumla ilgili sürekli uğraş, bellek ve konsantrasyonda bozulma, odaklanamama, karar ve sorun çözme becerisinde azalma, konfüzyon, düşünmenin yavaşlaması, bilişsel değerlendirmede bozukluklar (ya hep ya hiç şeklinde düşünme, kendini ya da başkalarını tutarsız ve aşırı şekilde suçlama).

Davranışsal	Felaketin hatırlatıcılarından kaçınmak, kendini ve başkalarını anlamsız ve tutarsız şekilde suçlamak, uyku alışkanlıklarında değişiklikler, yeme alışkanlığında değişiklik (çok az, çok fazla ya da sağlıksız yiyecekler), alkol ve sakinleştirici ilaçlarla kendini uyuşuklaştırmak, pürdikkat hâlinde bulunmak, gevşeyememe, sosyal içe çekilme, kendini diğer insanlardan soyutlama, bir odaya kapatma, aile, arkadaşlar ve iş arkadaşları ile sürekli çatışmalar yaşama, öfke patlamaları, olayı hatırladığı anda o sırada yaptığı işi durdurma, çabucak ağlama, ilişkilerde aşırı kontrollü olmaya çalışma, diğer insanlara kötü davranma, dalga geçme, cinsel dürtüde değişiklikler.
Manevi	Yaşamına anlam veren temel değerlerden uzaklaşma, dini inancını yitirme, değiştirme ya da aşırı dindar olma, ibadet etmeme ya da aşırı ibadet etme, politik inancında savrulma, ahlaki değerlerinde değişiklikler.

* Basterzi AD (2018,s.30)

Travmalardan sonra en sık görülen ruhsal hastalıklar majör depresyon ve travma sonrası stres bozukluğudur (TSSB). Majör depresyon; en az 2 hafta süren keyifsizlik, ilgi kaybı, uyku-iştah değişiklikleri, suçluluk, pişmanlık, umutsuzluk ve bazen intihar düşünceleri ile giden bir ruhsal hastalıktır. Tedavisinde eğer şiddetliyse ilaç kullanılması şarttır. Hafif ve orta şiddetteki depresyonlarda psikoterapi de işlevseldir. Travma sonrası stres bozukluğu için ise olayın ardından 1 ay geçtikten sonra devam eden ve işlevselliği bozan 4 grup belirtiden söz edilebilir:

- Aşırı uyarılma, her an irkilme, uykuya dalamama

- Yeniden yaşantılama
- Biliş ve duygudurumda olumsuz değişiklikler
- Kaçınma, küntleşme.

Karmaşık travma sonrası stres bozukluğu; özellikle süregiden ağır travmalardan sonra gelişmektedir. Duygu ve dürtülerin düzenlenmesinde zorluklar, dikkat ve bilinç değişiklikleri, olumsuz kendilik algısı, insanlarla ilişki kurmada veya sürdürmede zorluklar, bedenselleştirme ve kişinin anlamlandırma sistemlerinde bozukluklarla seyretmektedir.

Travma, özellikle süregiden travmalar sonrasında görülen önemli davranışsal sorunlardan birisi de alkol ve madde kullanımı bozukluklarıdır. Kötüye kullanım riski artmakta ve bağımlılık gelişme olasılığı belirgin olarak yükselmektedir.

Travmayla ilişkili kayıplarda varsa uzamış/patolojik yas da gözlenebilir. Ayrıca travma sonrasında bedensel belirtiler, somatik/psikosomatik hastalıklar ortaya çıkabilir ya da alevlenebilir. Ayrıca psikozla da travma ilişkili bulunmuştur.

TRAVMA SONRASI ORTAYA ÇIKAN RUHSAL BOZUKLUKLAR VE TEDAVİ

Travma sonrası ortaya çıkan ruhsal belirtilerin büyük çoğunluğu ilk aylar içinde sönümlenerek ortadan kaybolur. Ancak travmanın ne olduğu, kişinin ne kadar etkilendiği, kişinin mevcut yaşamını sürdürmesinin koşullarının ne kadar değiştiği, kayıplar ve geleceğin öngörülebirlirliğindeki değişiklikler gibi çoklu faktörler ve stresli olayların süregiden varlığı travma sonrası gelişecek ruhsal bozukluklarla ilişkilidir. Ruhsal bozukluklar gelişse de geçirilen travmalar sonrası ruhsal destek için başvurma yardım arayışı oldukça azdır. Özellikle politik şiddetin devam ettiği durumlarda ya da travmatize grup ayrımcılık yaşıyorsa ruhsal / bedensel hastalıklar nedeniyle hekime başvurular azalmaktadır.

Travma sonrası stres bozukluğu ve depresyon, psikoz, madde kullanım bozuklukları dışında kalan ruhsal bozuklukların tedavisinde bütün kılavuzlarda psikoterapi farmakoterapiden daha öncelikli ve etkin bir seçenek olarak önerilmektedir. 2004 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanan Akut Stres Bozukluğu ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu Uygulama Kılavuzu'nda farmakoterapi ya da psikoterapi arasında bir seçim yapılmamıştır. Kişinin yaşı, cinsiyeti, eşlik eden tıbbi ve psikiyatri hastalıkları, agresif ya da kendine zarar verici davranışlarının yanında travmatik olaydan etkilenme şiddeti, belirtilerin şekli ve şiddeti, özellikle sıkıntı yaratan belirtiler ya da belirti kümeleri, kişilerarası, ailesel konular, işyeri ya da meslekle ilgili sorunlar, önceki gelişimsel ve psikolojik yatkınlıklar, daha önceki travmalar ve hastanın tercihinin tedavi seçimini etkileyebileceği belirtilerek TSSB hastalarında bir dizi psikoterapotik müdahalenin yararlı olabileceği söylenmiştir. Daha yakın zamanlı yayınlanan kanıtı dayalı tedavi kılavuzlarına bakarsak; US Department of Veteran Affairs 2017 yılında güncellediği TSSB Klinik Uygulama Kılavuzu'nda travma odaklı psikoterapilerin farmakoterapi ve travma odaklı olmayan psikoterapilerden üstün olduğunu söylemektedir. 2018 Aralık ayında yayınlanan NICE TSSB kılavuzunda da travma sonrasında ilk 1 ay içinde Akut Stres Bozukluğu ya da klinik önemi olan

TSSB belirtileri varsa travma odaklı bilişsel terapiler kullanılmasını, eğer herhangi bir belirti yoksa etkin şekilde izlenmesini önermektedir. Travmadan 1 ay sonra TSSB belirtileri varsa ilk seçenek olarak travma odaklı bilişsel terapiler önerilmektedir (NICE, 2018).

TÜRKİYE'DE KİTLESEL TRAVMA VE POLİTİK ŞİDDETE MARUZ KALANLARA RUHSAL DESTEK SİSTEMLERİ

Ülkemizde 1999 depremi sonrası ruh sağlığı derneklerinin travma ile ilgilenen özel birimleri oluşturulmuş ve uzun yıllar boyunca özellikle doğal afetlerin yol açtığı fiziksel ve psikolojik yıkımların giderilmesine odaklanılmıştır.

PSDA

20 Temmuz 2015'de Suruç'ta ve 10 Ekim 2015'de Ankara'da gerçekleşen canlı bomba saldırıları ile toplamda 136 kişinin hayatını kaybetmesi ve 500'den fazla kişinin yaralanması ardından; aslında yerel olarak gerçekleşen eylemlerin sonuçlarının ülke çapında görülmeye başlanması söz konusu olmuştur. Yaralanan ya da olaya tanıklık edilen kişiler ile yas evleri ülkenin dört bir yanına dağılmıştır. Ayrıca, her iki saldırının da hemen ardından sağlık ekiplerinden önce kolluk kuvvetlerinin fiziksel müdahalelerinin ve biber gazlı saldırıların yaşanması ile olaydan sonra güvenlik açığının varlığına dair bulgular bir araya geldiğinde; travma mağdurlarının güven koşullarının oluşmasında zorluk olacağı düşünülmüş; bu durum ruhsal sağlık hizmetlerinin, güvenilir ve gönüllü sivil toplum kuruluşları tarafından sunulmasını zorunlu kılmıştır. Tüm bu nedenlerle sadece olayların yaşandığı yerlerde psikososyal destek çalışması yapılmasından daha fazlasına ihtiyaç duyulmuş ve yeni bir örgütlenme modeli arayışı doğmuştur.

PSDA'nın kuruluş çağrısı Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından yapılmıştır. Bu çağrıya yanıt veren Türk Tabipleri Birliği (TTB), İstanbul Tabip Odası (İTO), Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER), Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği (TODAP), Travma Çalışmaları Derneği (TÇD), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), Türkiye Psikiyatri Derneği (TPD), Türk Psikologlar Derneği (TPD) ile Çift ve Aile Terapileri Derneği (ÇATED) tarafından ortak çalışmalara başlanmıştır.

Kuruluş ve çalışma süresi boyunca, ağın işleyiş ilkelerini ve görev paylaşımını belirlemek üzere düzenli aralıklarla çok sayıda toplantı yapılmış, yeni kurumsal ortaklıkların çalışma şekline adaptasyon sağlanmıştır. Patlamalar ardındaki ilk evrede haftada bir ya da iki kez sıklığında toplanılmış, sonrasında toplantı sıklıkları azaltılmıştır.

Dayanışma ağı bünyesindeki tüm çalışmalar gönüllülük esasına dayalı olarak, ücretsiz şekilde sunulmaktadır. Ağın bileşeni olan kurumlar kendi üyelerine gönüllülük çağrısında bulunmuştur.

Her bombalı saldırı ardından, basın yoluyla kamuoyuna genel duyuru yapılmıştır. Saldırdan etkilenen kurumlara ulaşılabileceği belirtilmiş; psikososyal destek/dayanışma için göreve hazır olduğumuz ve başvuru için kullanılacak haberleşme kanalları bildirilmiştir. Ayrıca yaralılar ve yakınlarını kaybedenler ile bize başvurmaları beklenmeden, hastane ve ev ziyaretleri ile temas kurulmuş, ihtiyaç tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Yaralılara sağlık hizmeti veren sağlık ekipleri de ziyaret kapsamına alınmış, yüksek risk gruplarıyla ihtiyaç hâlinde ilişkiler sürdürülmüştür.

Suruç saldırısı ardından, risk altındaki kişilere yönelik bilgilendirme broşürleri hazırlanmış, daha sonraki saldırılarda bu dokümanlar ihtiyaca göre Türkçe ve Kürtçe olarak yaygınlaştırılmıştır.

Dayanışma ağına bireysel olarak başvuran kişiler ise klinik görüşmeciler ekipler tarafından değerlendirilmiş, gerektiğinde psikiyatrist veya psikologlara yönlendirilmiş, ihtiyaç hâlinde sosyal hizmet uzmanlarınınca müdahaleler planlanmıştır. Gerek yatarak tedavi edilen hastalar, gerekse ayaktan bireysel başvuruların takibinde gönüllü terapistlerin kendi kurumları içinde uygun bireysel süpervizyon alması sağlanmış; bazı kurumlar kendi bünyesinde süpervizyon grupları yürütmüştür.

Ağ içerisinde çok sayıda eğitim etkinliği yapılmış, bu eğitimler ile temel travma tedavileri ve psikolojik ilk yardım ilkelerinin yaygınlaşması amaçlanmıştır. Kurumların meslek içi eğitim ve bilgilendirmeleri kapsamında paneller ve çalışma grupları düzenlenmiş, dernek bültenleri ve kitaplar içinde yazılı metinler yayınlanmış, yazılı ve görsel basından gelen program talepleri ağ bünyesinden karşılanmıştır. Ayrıca eğitim

materyali paylaşılmış ve okuma grupları düzenlemiştir. Ülke genelinde dayanışma ağının çalışma ilkelerini belirlemek üzere iki çalıştay (İstanbul ve Ankara) düzenlenmiş, ulusal ve uluslararası kongrelerde PSDA çalışmalarını aktaran sunumlar yapılmıştır.

KAYNAKÇA

1. APA (2004) Practice Guideline For The Treatment Of Patients With Acute Stress Disorder And Posttraumatic Stress Disorder. http://psychiatryonline.org/pb/assets/raw/sitewide/practice_guidelines/guidelines/acutestressdisorderptsd.pdf 20.10.2015 tarihinde indirilmiştir.
2. APA (2013). Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM 5). Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington. Çeviren E. Köroğlu, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
3. APA (2000). Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, 4. Baskı (DSM IV). Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington. Çeviren E. Köroğlu, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
4. Aron L, Starr K. (2013) Halk için Psikoterapi. İlerici Bir Psikanalize Doğru. (çev. Elif Okan Gezmiş, 2017) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
5. Basterzi AD (2018) Kitlemel travmalar sonrası akut dönemde ilk ruhsal değerlendirme ve müdahale Psikiyatride Güncel 8(1); 24-36.
6. Becker D (1995) The deficiency of the concept of posttraumatic stress disorder when dealing with victims of human rights violations. In R Kleber, C Figley & B Gersons (Eds.), *Beyond Trauma: Cultural and societal dynamics*. New York, NY: Springer Press.
7. Becker D (2001) Dealing with the consequences of organized violence. In Berghof Handbook for conflict transformation. Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management.
8. Becker D, Morales G, Aguilar MI (1994). Trauma psicosocial y adolescentes latinoamericanos: Formas de acción social [Psychosocial trauma and Latin Americans adolescents: Ways to social action]. Santiago, Chile: ILAS.
9. Beneduce R, Jourdan L, Raeymaekers T ve Vlassenroot K (2006). Violence with a purpose: Exploring the functions and meaning of violence in the Democratic Republic of Congo. *Intervention*, 4 (1): 32-46.
10. Briere JN, Scott C (2014). Trauma Terapisinin İlkeleri (çev. Betül Dilan Genç -2016). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; İstanbul.

11. Christie DJ, Wagner RV, Winter DA (2001). *Peace, Conflict, and Violence: Peace Psychology for the 21st Century*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
12. de Jong, J. (2002). *Trauma, war, and violence: Public mental health in socio-cultural context*. New York, NY: Springer Press.
13. Eagle G, Kaminer D (2013). Continuous Traumatic Stress: Expanding the Lexicon of Traumatic Stress. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 19 (2): 85-99.
14. Herman J (1992). *Trauma and Recovery*. New York: basic Books.
15. ICD-10 <https://estss.org/learn-about-trauma/icd10/>
16. ICD-11. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/2070699808>
17. Levine HB (2014) *Psychoanalysis and Trauma*, *Psychoanalytic Inquiry: A Topical Journal for Mental Health Professionals*, 34:3, 214-224.
18. Lira, E. (1994). *Psicología y violencia política en América Latina [Psychology and political violence in Latin America]*. Santiago, Chile: ILAS.
19. Lykes MB (2000). Possible contributions of a psychology of liberation: Whither health and human rights? *Journal of Health Psychology*, 5(3), 383-397 .
20. Martín-Baró I (1996). *Writings for a Liberation Psychology*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
21. Martín-Baró I (2003). *Poder, ideología y violencia [Power, ideology, and violence]*. Madrid, Spain: Trotta.
22. Martín-Baró, I. (1989). Political violence and war as causes of psychosocial trauma in El Salvador. *International Journal of Mental Health*, 18, 3–20.
23. National Institute For Health And Care Excellence Guideline (2018) *Post-traumatic stress disorder Draft for consultation, June 2018* <https://www.nice.org.uk/guidance/GID-NG10013/documents/draft-guideline-2> adresinden 1.9.2018 tarihinde erişilmiştir.
24. Nickerson A, Bryant RA, Rosebrock L, Litz BT (2014). The Mechanisms of Psychosocial Injury Following Human Rights Violations, Mass Trauma, and Torture. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 21 (2): 172-192.

25. Samayoa J (1987). Guerra y deshumanización: Una perspectiva psicosocial [War and dehumanization: A psychosocial perspective]. *Estudios Centroamericanos*, 46(1): 213–225.
26. Schottenbauer MA, Glass CR, Arnkoff DB, Gray SH. (2008) Contributions of psychodynamic approaches to treatment of PTSD and trauma: a review of the empirical treatment and psychopathology literature. *Psychiatry*. 71(1):13-34.
27. Staub E (2006). Reconciliation after genocide, mass killing, or intractable conflict: Understanding the roots of violence, psychological recovery, and steps toward a general theory. *Political Psychology*, 27 (6): 867–894.
28. Stevens G, Eagle G, Kaminer D (2013). Continuous Traumatic Stress: Conceptual Conversations in Contexts of Global Conflict, Violence and Trauma. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 19 (2): 75-84.
29. Straker G, The Sanctuaries Counselling Team (1987). The continuous traumatic stress syndrome: The single therapeutic interview. *Psychology in Society*, 8: 48–78.
30. Straker, G, & the Sanctuaries Counselling Team. (1987). The continuous traumatic stress syndrome: The single therapeutic interview. *Psychology in Society*, 8, 48–78.
31. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2012). SAMHSA's working definition of trauma and principles and guidance for a trauma-informed approach. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration.
32. US Department of Veteran Affairs (2017) Clinical practice guideline for management of PTSD and ASD. <https://www.healthquality.va.gov/guidelines/MH/ptsd/VADoDPTSDCPGPocketCardFinal508-082918b.pdf> adresinden 27.08.2018 tarihinde erişilmiştir.
33. Williamson J, Robinson M (2006). Psychosocial interventions, or integrated programming for well-being? *Intervention*, 4 (1): 4-25.
34. Wineman S (2003). Power-under: Trauma and nonviolent social change. Cambridge, MA: [http:// www.TraumaAndNonviolence.com](http://www.TraumaAndNonviolence.com).

TİHV GENEL MERKEZİ

Mithatpaşa Caddesi No: 49/11 6. Kat 06420 Kızılay/ANKARA

Tel/Faks: (312) 310 66 36 • +90(312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

TİHV DİYARBAKIR TEMSİLCİLİĞİ

Lise Caddesi Eyyüp Eser Apartmanı No: 11/12 Yenişehir/DİYARBAKIR

Tel/Faks: (412) 228 26 61 • 228 24 76

E-posta: diyarbakir@tihv.org.tr

TİHV İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ

Bozkurt Mah. Türkbeyi Sokak Ferah Ap. No:113/6 Kurtuluş-Şişli/İSTANBUL

Tel: (212) 249 30 92 • 293 43 33

E-posta: istanbul@tihv.org.tr

TİHV İZMİR TEMSİLCİLİĞİ

1471 Sokak No: 1/1-210 Alsancak/İZMİR

Tel/Faks: (232) 463 46 46 • 463 91 47

E-posta: izmir@tihv.org.tr

TİHV CİZRE REFERANS MERKEZİ

Dicle Mahallesi, Nurullah Caddesi No 63 / 1 Cizre/ŞIRNAK

Tel/Faks: (486) 616 86 07 • 616 86 10

E-posta: cizre@tihv.org.tr

TİHV VAN REFERANS MERKEZİ

Şerefiye Mahallesi, Santral 6. Sokak Haydaroğlu İş Merkezi

B – Blok No: 13 İpekyolu/VAN

Tel/Faks: (432) 214 11 37 • 215 12 61

E-posta: van@tihv.org.tr

ISBN: 978-605-9880-27-5